

Львівський державний університет внутрішніх справ

Запобігання підрозділами БЗПТЛ
Національної поліції України
торгівлі жінками
з метою сексуальної експлуатації

Методичні рекомендації

Львів
2019

УДК 343.431:343.1 (477)

3-33

Рекомендовано до друку та поширення через мережу інтернет
Вченою радою Львівського державного
університету внутрішніх справ
(протокол від 25 вересня 2019 року № 2)

Запобігання підрозділами БЗПТЛ Національної поліції
3-33 України торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації: методичні рекомендації / А. В. Баб'як, Ю. І. Дмитрик, В. П. Захаров, В. Я. Ільницький, О. В. Кондратюк та ін.
Львів: ЛьвДУВС, 2019. 92 с.

Висвітлено питання оперативно-розшукової характеристики торгівлі людьми, попередження підрозділами БЗПТЛ Національної поліції України торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації, загальні засади негласної роботи та оперативної розробки осіб, причетних до торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації, взаємодії слідчого з оперативними й іншими підрозділами Національної поліції при розслідуванні торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації, міжнародної співпраці Національної поліції у протидії торгівлі людьми.

Для оперативних працівників підрозділів боротьби зі злочинами, пов'язаними з торівлею людьми, інших оперативних та слідчих підрозділів суб'єктів оперативно-розшукової діяльності, а також курсантів, студентів та слухачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання.

The methodological recommendations cover issues of the operative-investigative characteristics of trafficking in human beings, the prevention of trafficking in women for the purpose of sexual exploitation by the police units of the National Police of Ukraine, the general principles of implicit work and the operational development of persons involved in the trafficking of women with the purpose of sexual exploitation, police in the investigation of trafficking in women for the purpose of sexual exploitation, international cooperation of the National Police against th human trafficking.

The publication is aimed at operatives of the units dealing with crimes related to the torture of human beings, other operational and investigative units of the subjects of operational and search activity, as well as cadets, students and students of higher education institutions with specific conditions of study.

УДК 343.431:343.1 (477)

© Баб'як А. В., Дмитрик Ю. І., Захаров В. П.,
Ільницький В. Я., Кондратюк О. В., Мовчан А. В.,
Молотов С. О., Сидорук І. І., Федчак І. А., 2019
© Львівський державний університет внутрішніх
справ, 2019

Зміст

Вступ	4
Розділ I. Загальна характеристика торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації	6
1.1. Правова основа боротьби оперативних підрозділів БЗПТЛ НП України з торгівлею людьми.....	6
1.1.1. Про захист дітей і підлітків від проституції і порнографії, сексуальної і трудової експлуатації.....	11
1.1.2. Протидія торгівлі жінками з метою сексуального використання.....	15
1.1.3. Протидія торгівлі людьми, пов'язана із незаконним вилученням, пересадженням і трансплантацією органів або тканин людини.....	17
1.2. Оперативно-розшукова характеристика торгівлі людьми.....	19
1.3. Особливості розмежування торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини від суміжних складів злочину.....	36
Розділ II. Протидія торгівлі людьми можливостями НП	41
2.1. Попередження підрозділами БЗПТЛ НП України торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації.....	41
2.2. Загальні засади негласної роботи й оперативної розробки осіб, причетних до торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації.....	55
Розділ III. Взаємодія підрозділів НП та міжнародна співпраця у протидії торгівлі людьми	63
3.1. Взаємодія слідчого з оперативними й іншими підрозділами НП при розслідуванні торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації.....	63
3.2. Міжнародна співпраця НП у протидії торгівлі людьми.....	71
Список використаних джерел	87

Вступ

Проголосивши, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України), держава зобов'язалася всіма доступними засобами та можливостями захищати людину. Одним із пріоритетних напрямів політики України є боротьба зі злочинністю, в тому числі зі злочинами проти життя, здоров'я, волі й гідності людини. З-поміж порушень прав людини необхідно зауважити на такий вид злочинів, як торгівля людьми – жахіття, яке набуло транснаціональних масштабів.

Торгівля жінками з метою сексуальної експлуатації в Україні з'явилася як наслідок соціально-економічної кризи в державі, яка спричинила зростання безробіття та зубожіння населення, що змусило громадян шукати будь-яку роботу за кордоном. Такий «бізнес» не лише «живить» організовану злочинність, яка повною мірою використовує прагнення людей будь-що вижити, а й сприяє знищенню генофонду української нації. За даними експертів ООН, у світовому рейтингу надприбуткового кримінального бізнесу торгівля жінками з метою використання у підпільній секс-індустрії посіла третє місце після торгівлі зброєю та наркотиками, і оцінюється в межах 7–12 мільярдів доларів на рік.

Державні та правоохоронні органи, які мають боротися з торгівлею жінками, не спроможні повною мірою адекватно протидіяти цьому прогресивному явищу з багатьох причин, серед яких перші місця посідають: правове забезпечення протидії торгівлі жінками, яке потребує постійного пристосування до швидкоплинних змін кримінальних тенденцій у злочинному середовищі; недостатнє фінансове та технічне забезпечення державних та правоохоронних органів; відсутній механізм скоординованої оперативно-розшукової взаємодії і між державними правоохоронними органами, і їх закордонними партнерами.

Нині оперативно-розшукова практика діяльності підрозділів БЗПТЛ Національної поліції України потребує

своєчасного та належного теоретичного й правового забезпечення, вдосконалення організації і тактики застосування сил та методів протидії торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації.

З огляду на викладене, вкрай актуальною видається проблема вдосконалення професійної майстерності працівників поліції, від оволодіння ними науковими методами виявлення протиправної діяльності до забезпечення ефективного розслідування кримінального провадження та притягнення всіх співучасників кримінального правопорушення до відповідальності.

Розділ I

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТОРГІВЛІ ЖІНКАМИ З МЕТОЮ СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ

1.1. Правова основа боротьби оперативних підрозділів БЗПТЛ НП України з торгівлею людьми

Торгівля людьми є порушенням прав і суперечить міжнародним нормам та Конституції України. Проте це явище було і залишається актуальною проблемою для України. Сучасні форми експлуатації та нові виклики світу й Україні зокрема створюють загрозу потрапляння у ситуацію торгівлі людьми майже всіх соціальних груп населення. Поширенню торгівлі людьми в Україні сприяють збройний конфлікт на Сході країни, поява внутрішньо переміщених осіб та пов'язані з цим трудова міграція населення, економічна нестабільність, зростання рівня безробіття та підвищення рівня мобільності населення.

Протиправність торгівлі людьми полягає у тому, що цей злочин посягає на такі основні права людини, як свобода й особиста недоторканність. Суспільна небезпечність торгівлі людьми характеризується тим, що вона спричиняє або може спричинити значну шкоду людині, позбавляючи її можливості вільно реалізовувати свої права на свободу та особисту недоторканність, призводить до розриву впорядкованих соціальних зв'язків. Людина стає предметом угод купівлі-продажу, міни, застави, її цінність як людської істоти зводиться до цінності речі. А тому здійснення стосовно людини будь-яких незаконних угод потребує адекватної реакції держави.

У Протоколі про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (так званому «Палермському протоколі»), у ст. 3(а) зазначено, що торгівля людьми – це здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, прихову-

вання або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю становища, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація охоплює щонайменше експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан або вилучення органів.

Боротьба і протидія торгівлі людьми ґрунтується на широкому комплексі національних та міжнародних документів.

Основними нормативно-правовими документами, що встановлюють Національний механізм взаємодії суб'єктів, які вживають заходів у сфері протидії торгівлі людьми в Україні, є такі:

1. Конституція України (*ст.ст. 28, 29, 32, 51, 52*).
2. Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011р. (*Відомості Верховної Ради України. 2012. № 19–20. Ст. 173*).
3. Закон України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють» (*Відомості Верховної Ради України. 2004. № 19. Ст. 263*).
4. Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р.
5. Закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» від 16 липня 1999 р.
6. Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» від 21 січня 1994 р. (*ст.ст. 2, 10*).
7. Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р.
8. Закон України «Про соціальні послуги» від 19.06.2003 р.
9. Кримінальний кодекс України (*Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131*).
10. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. (*ст.ст. 43, 46, 291, 313*).
11. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. (Глава 18).
12. Указ Президента України від 18 січня 2000 р. № 20 «Про додаткові заходи із запобігання пропажі людей, удосконалення

взаємодії правоохоронних та інших органів виконавчої влади з їх розшукування» (*Офіційний вісник України*. 2001. № 3).

13. Указ Президента України від 25 квітня 2001 р. № 283 «Про підвищення соціального статусу жінок» (*Урядовий кур'єр*. 2001. 4 травня).

14. Постанова Кабінету Міністрів від 18.04.2012 р. № 303 «Про затвердження Положення про створення та функціонування Єдиного державного реєстру злочинів торгівлі людьми».

15. Постанова Кабінету Міністрів від 23.05.2012 р. № 417 «Про затвердження Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми».

16. Постанова Кабінету Міністрів від 22.08.2012 р. № 783 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми».

17. Постанова Кабінету Міністрів від 18 січня 2012 р. № 29 «Про національного координатора у сфері протидії торгівлі людьми».

18. Постанова Кабінету Міністрів від 25.07.2012р. № 660 «Про затвердження Порядку виплати одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми».

19. Постанова Кабінету Міністрів від 24.02.2016 р. № 111 «Про затвердження Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року».

20. Рішення Конституційного Суду України у справі про тлумачення терміну «законодавство» від 9 липня 1998 р. № 12-рп.

21. Консульський статут України, затверджений Указом Президента України № 127/94 від 2 квітня 1994 р. (Глава VI).

22. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2003 р. № 1377 «Про затвердження порядку ведення обліку дітей, які можуть бути усиновлені, осіб, які бажають усиновити дитину, та здійснення нагляду за дотриманням прав дітей після усиновлення».

23. Наказ Міністерства соціальної політики від 30.07.2013 р. № 458 «Про затвердження стандартів надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми».

24. Наказ Міністерства соціальної політики, Наказ Міністерства внутрішніх справ від 11.01.2016 р. № 4/5 «Про затвердження Інструкції зі збору та моніторингу статистичної інформації щодо осіб, які постраждали від торгівлі людьми».

25. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 р. № 6 «Про затвердження правил проведення судово-медичних експертиз (обстежень) з приводу статевих станів у бюро судово-медичної експертизи».

26. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 08.04.2016 р. № 405 «Про затвердження плану заходів Міністерства освіти і науки щодо протидії торгівлі людьми на період до 2020 року».

27. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 31 березня 1994 р. № 46 «Про затвердження переліку важких робіт і робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці неповнолітніх».

28. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 29 грудня 1993 р. № 256 «Про затвердження переліку важких робіт і робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок».

29. Наказ Державного комітету України з нагляду за охороною праці від 30 листопада 1993 р. № 123 «Про затвердження переліку робіт з підвищеною небезпекою».

У напрямі протидії торгівлі людьми діють багато нормативних актів, розроблених на підставі, що передбачене ст.ст. 28 та 52 Конституції України.

У Законі України «Про протидію торгівлі людьми» поняття торгівлі людьми розуміється як здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином.

Кримінальним законодавством України (ст. 149 КК України) передбачена кримінальна відповідальність за торгівлю

людьми або іншу незаконну угоду, об'єктом якої є людина, а так само за вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи. Відповідно до визначення, наданого в першій примітці до ст. 149 КК України, експлуатація охоплює всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення у боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо.

До законодавчої бази України належать і **чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України**. Договори, ратифіковані Україною, є одночасно і міжнародним законодавством, і національним законодавством України.

Основним документом, спрямованим на комплексну протидію торгівлі людьми, є **Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї**, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. та ратифікований Законом № 1433-IV (1433-15) від 04.02.2004 р.

Комплексним документом, що має протидіяти торгівлі людьми, є Конвенція Ради Європи «Про заходи щодо протидії торгівлі людьми», ратифікована Законом № 2530-VI (2530-17) від 21.09.2010 р. Щодо питань криміналізації **Конвенція Ради Європи про протидію торгівлі людьми**, на відміну від Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, зобов'язує її учасників криміналізувати не лише торгівлю людьми, а і користування послугами жертви торгівлі людьми.

1.1.1. Про захист дітей і підлітків від проституції і порнографії, сексуальної і трудової експлуатації

Законом України № 716-IV (716-15) від 03.04.2003 р. (ВВР. 2003. № 29. Ст. 226) ратифіковано **Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії**. У ст. 2 цього документа дається поняття торгівлі дітьми, яке жодним чином не прив'язане до таких способів учинення цього злочину, як обман, шантаж, використання уразливого стану тощо. А в ст. 3 передбачено обов'язок кожної держави-учасниці криміналізувати такі діяння.

9 вересня 1991 р. на 461-му засіданні заступників міністрів Комітету Міністрів Ради Європи прийнято **Рекомендацію «Про протидію сексуальній експлуатації, порнографії, проституції, а також торгівлі людьми і підлітками»**.

На Всесвітньому конгресі проти сексуальної експлуатації дітей у комерційних цілях, який відбувся 27–31 серпня 1996 р., прийнято **Декларацію і План дій із протидії сексуальній експлуатації дітей у комерційних цілях**.

На Третньому саміті глав держав та урядів Ради Європи, який відбувся в м. Варшаві 16–17 травня 2005 р., прийнято **План дій для припинення сексуальної експлуатації дітей**.

Комітетом Міністрів Ради Європи прийнято:

– Рекомендацію № R (91) 11 про сексуальну експлуатацію, порнографію, проституцію, а також торгівлю дітьми та підлітками;

– Рекомендацію Rec (2001) 16 про захист дітей від сексуальної експлуатації та Конвенцію про кіберзлочинність (ETS № 185), зокрема ст. 9 цієї Конвенції, а також Конвенцію Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (CETS № 197);

– Рекомендацію № R (97) 13 стосовно залякування свідків і прав захисту;

– Рекомендацію № R (2000) 11 про протидію торгівлі людьми з метою статевої експлуатації і Рекомендацію Rec (2001) 16 про захист дітей від статевої експлуатації;

– Рекомендацію Rec (2002) 5 про захист жінок від насильства;

– Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії, *ратифікований Законом № 716-IV (716-15) від 03.04.2003. ВВР. 2003. № 29. Ст. 226* щодо протидії торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії;

– Рекомендацію № R (91) 11 Комітету Міністрів Ради Європи щодо експлуатації сексу у цілях наживи, порнографії, проституції, торгівлі дітьми та неповнолітніми від 9 вересня 1991 р.;

– Конвенцію Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р., ETS № 5), ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997 р.

Окрім зазначених документів стосовно захисту дітей і підлітків від проституції і порнографії та сексуальної експлуатації, до найважливіших потрібно віднести:

– Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про права дитини від 20 листопада 1989 р., ратифіковану Україною 27 лютого 1991 р. (ст.ст. 34, 35);

– Стокгольмську декларацію та План дій проти комерційної сексуальної експлуатації дітей, підписану 122 країнами у 1996 р.;

– Європейську соціальну хартію (1996 р., ETS № 163), ратифіковану Законом України № 137-V від 14.09.2006 р. ВВР. 2006. № 43. Ст. 418;

– Конвенцію про здійснення прав дітей (1996 р., ETS № 160), ратифіковану Законом України № 69-V (69-16) від 03.08.2006 р. ВВР. 2006. № 41. Ст. 354;

– Факультативний протокол до Конвенції про права дитини, що стосується торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії (м. Нью-Йорк, 25 травня 2000 р.), який набув чинності 18 січня 2002 р. Факультативний Протокол доповнює положення Конвенції про права дитини шляхом визначення детальних вимог до визнання протизаконними порушень прав дитини в контексті торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії (Стаття 1. Держави-учасники забороняють торгівлю дітьми, дитячу проституцію і дитячу порнографію, як це передбачено цим Протоколом);

- Рамкові рішення Ради ЄС про боротьбу із сексуальною експлуатацією дітей і дитячою порнографією (2004/68/ІНА);
- Йокогамські глобальні зобов'язання, прийняті на Другому світовому конгресі проти сексуальної експлуатації дітей для комерційних цілей (17–20 грудня 2001 р.);
- Будапештські зобов'язання та План дій, прийняті на підготовчій конференції до Другого світового конгресу проти сексуальної експлуатації дітей для комерційних цілей (20–21 листопада 2001 р.);
- Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН S-27/2 «Світ, придатний для життя дітей» і трирічну програму «Розбудова Європи для дітей та з дітьми», прийняту за результатами Третього саміту й запроваджену на Монакській конференції (4–5 квітня 2006 р.);
- Конвенцію Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, ратифіковану Законом України № 4988-VI від 20.06.2012 р., яка передбачає заходи щодо запобігання сексуальної експлуатації та сексуального насильства стосовно дітей; захист дітей, які стали жертвами сексуальної експлуатації та сексуально-го насильства.

Для захисту дітей і підлітків від трудової експлуатації прийнято такі документи:

- Конвенції Міжнародної організації праці: № 6 про нічну працю підлітків у промисловості від 29 жовтня 1919 р.; № 10 про мінімальний вік допуску дітей до роботи в сільському господарстві від 25 жовтня 1921 р.; № 15 про мінімальний вік допуску підлітків до роботи вантажниками вугілля або кочегарами на флоті; № 33 про вік приймання дітей на непромислові роботи; № 58 про мінімальний вік дітей для допуску до роботи в морі від 22 жовтня 1936 р.; № 59 про вік дітей для прийняття на роботу в промисловості від 3 червня 1937 р.; № 60 про вік дітей для прийняття на непромислові роботи від 3 червня 1937 р.; № 77 про медичний огляд дітей і підлітків з метою встановлення їх придатності для праці в промисловості від 19 вересня 1946 р.; № 78 про медичний огляд дітей і підлітків з метою встановлення їх придатності для праці на непромислових роботах від 19 вересня 1946 р.; № 79 про

обмеження нічної праці дітей і підлітків на непромислових роботах від 19 вересня 1946 р. Ратифіковані СРСР 11 серпня 1956 р.;

– Конвенцію Міжнародної організації праці (№ 182, 1999 р.) «Про заборону та негайні заходи по викорененню найгірших форм дитячої праці», що набрала чинності в Україні 5 жовтня 2000 р.;

– Конвенції Міжнародної організації праці: № 105 про скасування примусової праці від 25 червня 1957 р.; № 182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці від 17 червня 1999 р., ратифіковані Україною 5 жовтня 2000 р.;

– Європейську конвенцію про здійснення прав дітей від 25 січня 1996 р., ратифіковану Україною 3 серпня 2006 р.;

– Конвенцію про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25 жовтня 1980 р. Україна приєдналась до Конвенції згідно з Законом від 11 січня 2006 р.;

– Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, ратифікований Україною 23 червня 2004 р.

Усиновлення іноземцями дітей, які є громадянами України, регулюють такі документи:

– Ст.ст. 282–287 Сімейного кодексу України та ст. 24 Закону України «Про охорону дитинства». Водночас ст. 283 Сімейного кодексу України передбачає, що дитина може бути усиновлена іноземцем, якщо протягом одного року з моменту взяття її на облік у Центрі з усиновлення дітей не виявилось громадянина України, який бажав би її усиновити або взяти під опіку чи піклування до себе в сім'ю;

– Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 4 січня 1997 р. № 2, яким затверджений Перелік захворювань, які дають право на усиновлення хворих дітей без дотримання строків їх перебування на обліку в Центрі з усиновлення дітей при Міністерстві освіти України;

– Консульський статут України (ч. 3 ст. 31), затверджений Указом Президента України від 2 квітня 1994 р. № 127 «Консул за дорученням Міністерства закордонних справ України здійснює в установленому порядку нагляд за станом утримання та

виховання дітей – громадян України, усиновлених іноземними громадянами, до досягнення ними 18-річного віку»;

– Наказ Міністерства закордонних справ України від 29 листопада 1999 р. № 207а «Про затвердження Правил ведення обліку громадян України, які постійно проживають або тимчасово перебувають за кордоном, та дітей – громадян України, які всиновлені іноземцями»;

– Конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення від 29 травня 1993 р.;

– Європейська конвенція про усиновлення дітей (ETS № 58) від 24 квітня 1967 р.;

– Конвенція про захист дітей і співробітництво в галузі міжнародного усиновлення (Гаага, 29 травня 1993 р.).

1.1.2. Протидія торгівлі жінками з метою сексуального використання

Генеральною Асамблеєю ООН № 48/104 від 20 грудня 1993 р. прийнято **Декларацію про викорінення насильства по відношенню до жінок**, а 1995 р. – **Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації проти жінок**.

До найбільш важливих документів потрібно віднести:

– Протокол про запобігання та припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, та покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, від 15 листопада 2001 р., ратифікований Україною 4 лютого 2004 р.;

– Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з торгівлею людьми і експлуатацією проституції третіми особами від 2 грудня 1949 р., ратифіковану Україною 17 липня 1997 р.;

– Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 12 грудня 2000 р., ратифіковану Україною 4 лютого 2004 р.;

– Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. (ст. 7);

– Рекомендацію № R (2000) 11 Комітету Міністрів Ради Європи щодо торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації від 19 травня 2000 р.;

– Угоду про співробітництво держав-учасниць СНД у боротьбі з торгівлею людьми, органами і тканинами людини від 25 листопада 2005 р.;

– Рамкове рішення Ради ЄС «Про боротьбу з торгівлею людьми» від 19 липня 2002 р. № 2002/629/JAI.

Заходи із протидії торгівлі людьми були означені в Рекомендаціях Парламентської Асамблеї Ради Європи та в Рамкових рішеннях і Директивах Ради Європейського Союзу:

Парламентською Асамблеєю Ради Європи були прийняті:

– Рекомендація 1325 (1997) про торгівлю жінками і вимушену проституцію у державах-членах Ради Європи;

– Рекомендація 1450 (2000) про насильство над жінками у Європі;

– Рекомендація 1545 (2002) про кампанію проти торгівлі жінками;

– Рекомендація 1610 (2003) про міграцію, пов'язану з торгівлею жінками і проституцією;

– Рекомендація 1611 (2003) про контрабанду внутрішніх органів у Європі;

– Рекомендація 1663 (2004) домашнє рабство: поневолення, au pair і наречені, замовлені поштою.

Радою Європейського Союзу було прийнято:

Рамкове рішення про становище жертв у кримінальному процесі (2001/220/JHA);

Рамкове рішення про боротьбу з торгівлею людьми (2002/629/JHA);

Рамкове рішення від 15.03.2001 р. про репутацію жертв у кримінальних процесах;

Директиву від 29.04.2004 р. про дозвіл на проживання для громадян країн третього світу, які стали жертвами торгівлі людьми або перебували під дією сприяння нелегальній імміграції, які співпрацюють з уповноваженими органами влади.

**1.1.3. Протидія торгівлі людьми,
пов'язана із незаконним вилученням, пересадженням
і трансплантацією органів або тканин людини**

Основи законодавства про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 р. (ст.ст. 46, 47) та **Закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини»** від 16 липня 1999 р. визначають умови, порядок застосування трансплантації органів та інші питання, пов'язані зі трансплантацією. Торгівля людьми з метою вилучення у людини і органів, і тканин для їх трансплантації повністю охоплюється ст. 149 КК України.

Резолюцією Комітету Міністрів Ради Європи прийнято Правила щодо вилучення, пересадження і трансплантації матеріалів організму людини.

Цими правилами встановлено, що вилучення, пересадження, трансплантації й іншого використання матеріалів буває від:

1) живих людей: донорові повинна бути надана відповідна інформація про можливі наслідки вилучення; вилучення не повинне здійснюватися без добровільної, а у відповідних випадках – письмової згоди донора; вилучений матеріал не може бути запропонований для продажу;

2) померлих людей: вилучення не повинне відбуватися за наявності заперечень з боку померлого; факт смерті повинен бути встановлений лікарем, який не входить до команди, що робитиме вилучення, пересадження або трансплантацію; особистість донора не повинна бути відома реципієнтові, а особистість реципієнта – родині донора; матеріали не повинні надаватися за винагороду.

Документами, спрямованими на комплексну протидію торгівлі людьми, пов'язаною із незаконною трансплантацією органів або тканин людини, є:

– Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. (ст.ст. 282–284, 290);

– Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 р. (ст. 47);

– Закон України від 16 липня 1999 р. «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини»;

– Постанова Кабінету Міністрів України від 24 квітня 2000 р. № 695 «Деякі питання реалізації Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині»;

– Постанова Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2006 р. № 164. «Про затвердження переліку державних та комунальних закладів охорони здоров'я і державних наукових установ, які мають право провадити діяльність, пов'язану з трансплантацією органів та інших анатомічних матеріалів людині»;

– Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 4 травня 2000 р. № 96 «Про затвердження порядку узяття, зберігання і використання кісткового мозку»;

– Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25 вересня 2000 р. № 226 «Про затвердження Інструкції щодо констатації смерті людини на підставі смерті мозку. Інструкція щодо вилучення органів людини в донора-трупа. Перелік органів людини, дозволених до вилучення у донора-трупа. Інструкція щодо вилучення анатомічних утворень, тканин, їх компонентів та фрагментів у донора-трупа. Перелік анатомічних утворень, тканин, їх компонентів та фрагментів і фекальних матеріалів, дозволених до вилучення у донора-трупа і мертвого плоду людини»;

– Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» (п. 10);

– Резолюція Всесвітньої організації охорони здоров'я ВНА 42.5 від 10 травня 1989 р. «Про заборону купівлі і продажу органів людини»;

– Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р.;

– Додатковий протокол до Конвенції Ради Європи про права людини і біомедицину щодо трансплантації органів і тканин людини від 24 січня 2002 р.;

– Резолюція Комітету Міністрів Ради Європи про приведення у відповідність законодавств держав-учасників з питань вилучення, пересадження і трансплантації матеріалів організму людини № (78) 29 від 11 травня 1978 р.

1.2. Оперативно-розшукова характеристика торгівлі людьми

Одним із найбільш небезпечних видів організованої транснаціональної злочинності є злочини, пов'язані з торгівлею людьми. Згідно з ст. 149 Кримінального кодексу України (далі – КК України), злочином є торгівля людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію.

Чч. 2 та 3 ст. 149 КК України передбачають кваліфікуючі обставини, у тому числі вчинення злочину щодо неповнолітнього (малолітнього), поєднане з насильством або з погрозою застосування насильства, повторність, у складі групи осіб та організованої групи тощо.

Експлуатація людини охоплює всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність або примусове переривання вагітності, примусове одруження, примусове втягнення у зайняття жебрацтвом, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо.

Експлуатація праці – це присвоєння матеріальних результатів праці людини (зокрема прибутку) власником засобів виробництва. Прикладами використання людини для експлуатації її праці може бути праця у будь-якій сфері виробництва чи послуг взагалі без оплати або з оплатою, яка явно не відповідає характеру та інтенсивності роботи. Виконання такої роботи звичайно не пов'язане з добровільною пропозицією працівником своїх послуг і вимагається від нього під загрозою фізичного насильства або психічного впливу.

Сексуальна експлуатація – це вид експлуатації праці особи в галузі проституції, під якою потрібно розуміти надання сексуальних послуг за гроші чи іншу матеріальну винагороду,

або у суміжних сферах (скажімо, у сфері розпутних дій з дітьми, надання разових сексуальних послуг ув'язненим та деяким іншим особам, співжиття з метою систематичного отримання сексуального задоволення тощо), незалежно від того, чи дозволений у цій країні чи її окремих місцевостях цей вид діяльності.

Під *порнобізнесом* розуміється частково чи повністю дозволений у цій країні або її окремих місцевостях незаконний вид підприємництва, пов'язаний зі звідництвом для проституції, сутенерством, утриманням будинків розпусти, виготовленням, збутом і розповсюдженням предметів порнографічного характеру. Використання у порнобізнесі означає використання особи як сутенера, утримувача будинку розпусти, актора при зйомках порнографічних фільмів, статиста при виготовленні порнографічних журналів тощо.

Втягнення у злочинну діяльність – це дії, пов'язані з безпосереднім психічним чи фізичним впливом на особу та вчинені з метою викликати у неї прагнення взяти участь в одному чи кількох злочинах. Втягнення у злочинну діяльність передбачає всі види фізичного насильства і психічного впливу (переконавання, залякування, підкуп, обман, розпалювання почуття помсти, заздрості або інших низьких спонукань, пропозиція вчинити злочин, обіцянка придбати або збути викрадене, давання порад про місце й способи вчинення або про приховування слідів злочину, вживання спиртних напоїв, наркотичних засобів чи психотропних речовин разом з особою з метою полегшити схилення її до вчинення злочину тощо).

Залучення в боргову кабалу передбачає поставлення особи у стан повної, фактично рабської залежності від іншої особи. На практиці в такий стан потрапляє, наприклад, жінка, яку продали в будинок терпимості іншої країни, власник якого, сплативши гроші продавцю за жінку, відбирає у неї всі документи, обіцяючи повернути їх лише після відпрацювання нею сплаченої ним суми та отримання ним прибутку.

Усиновлення (удочеріння) в комерційних цілях – це оформлене спеціальним юридичним актом прийняття в сім'ю неповнолітньої дитини на правах сина чи дочки для її подальшого використання у жебрацтві, занятті азартними іграми, а також для подальшого укладення щодо неї договорів купівлі-

продажу, міни та інших, які передбачають фактичну передачу права власності.

Використання в збройних конфліктах передбачає використання особи для виконання нею бойових завдань, пов'язаних із поваленням державної влади або порушенням суверенітету і територіальної цілісності інших держав тощо. Передача людини іншій особі з метою використання першої у збройному конфлікті як найманця потребує кваліфікації за ст.ст. 27 і 447 як пособництва (чи підбурювання) у вербуванні найманців, а також за ст. 149 КК України.

Відповідальність за вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання малолітнього чи неповнолітнього за ст. 149 КК України настає незалежно від того, чи вчинені такі дії з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу чи уразливого стану зазначених осіб або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, використання службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності, або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання її згоди на експлуатацію людини.

Між різноманітними формами торгівлі людьми не існує чітких розмежувань, одні й ті ж групи людей часто стають жертвами кількох різновидів цього злочину, наприклад, експлуатації дитячої праці і дитячої проституції.

За даними Міжнародної організації праці (далі – МОП), 21 млн осіб у світі залучені до примусової праці, яка приносить дохід у розмірі 150 млрд доларів США на рік. Наразі цей злочинний бізнес випереджає прибуток від торгівлі зброєю і наближається до прибутковості від наркоторгівлі.

Згідно з інформацією, яку подають деякі недержавні експерти, щорічно у світі стають об'єктами купівлі-продажу понад 2 млн людей, близько 1 млн дітей викрадаються і продаються з метою залучення до сфери сексуального бізнесу, прибутки від якого оцінюються в 5 млрд доларів США.

За даними дослідження, проведеного на замовлення Міжнародної організації з міграції (далі – МОМ), понад 230 тис. українців постраждали від торгівлі людьми за період з 1991 р., що робить Україну однією з основних країн походження постраждалих від сучасного рабства в Європі. Головними

країнами призначення «живого товару» зазвичай є Туреччина, Об'єднані Арабські Емірати, Ізраїль, Російська Федерація та країни Європейського Союзу.

Зокрема, 2018 р. підрозділами Національної поліції України (далі – НПУ) зареєстровано 291 кримінальне правопорушення за ст. 149 КК України, встановлено 111 осіб, які вчинили кримінальні правопорушення зазначеної категорії. У рамках досудового розслідування 290 осіб визнано потерпілими від торгівлі людьми.

Окрім того, підрозділами Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми (ДБЗПТЛ) НПУ, викрито 24 організовані злочинні групи, встановлено 99 співучасників цих груп, які вчинили 145 злочинів у складі угруповань. Також працівниками ДБЗПТЛ НПУ виявлено 472 кримінальні правопорушення, пов'язані з сутенерством. Про підозру повідомлено в рамках 415 кримінальних проваджень, встановлено 171 особу, яка вчинила кримінальне правопорушення зазначеної категорії.

Торгівля людьми з метою експлуатації їхньої праці. Відповідно до аналізу кримінальних проваджень, відкритих 2019 р., уперше за видами експлуатації громадян трудова експлуатація перевищила сексуальну. Зокрема, однією з резонансних справ є так звана «справа моряків». Працівники ДБЗПТЛ НПУ встановили осіб, які під приводом працевлаштування за кордоном переміщували громадян України до Туреччини або Греції, де потерпілих втягували в злочинну діяльність. За останніми даними понад 270 українців затримано як екіпажі яхт або прогулянкових катерів, якими перевозили групи нелегальних мігрантів з Туреччини до Греції та Італії, за що вони отримали суворі вирoki суду в цих країнах.

У листопаді 2018 р. працівниками ДБЗПТЛ НПУ припинено діяльність етнічної міжрегіональної організованої злочинної групи, члени якої підшукували малозабезпечених громадян і вербували їх під приводом працевлаштування на території Одеської області. За результатами проведених оперативними підрозділами заходів з фактичного «полону» визволено 94 особи.

У травні 2019 р. працівники УБЗПТЛ ГУНП у Запорізькій області провели шість одночасних обшуків в місцях незаконного утримання людей – так званого Центру з реабілітації осіб

з наркотичною чи алкогольною залежністю та літніх людей, в якому утримували близько 80 осіб різного віку та статі. Зазвичай ініціаторами «лікування» ставали родичі, які сплачували на банківські картки за утримання від 8 до 12 тис. грн на місяць за одну людину. Фігуранти під виглядом працівників поліції приїжджали до громадян, забирали потерпілих нібито до відділення поліції та привозили до приміщень центру.

Працівниками ДБЗПТЛ НПУ припинено також діяльність злочинного угруповання, яке протягом 2016–2019 рр. у м. Києві під виглядом надання посередницьких послуг із працевлаштування за кордоном, шахрайським шляхом заволоділо грошовими коштами на суму майже 4,5 млн грн близько 400 громадян України.

Головними країнами працевлаштування для українців є Польща, Російська Федерація, Італія, Чехія, Словаччина, Угорщина, Португалія. Через Болгарію українці потрапляють до Греції, Туреччини, Кіпру. Переважно з України вивозять чоловіків молодшого або середнього віку: 80% від 20 до 40 років.

За офіційними даними Державної міграційної служби та Державної прикордонної служби, на постійній основі за межами України працює 3,2 млн осіб. За інформацією Мінсоцполітики, непостійно працює від 7 до 9 млн осіб. Найбільше українців працює у Польщі – близько двох млн осіб. З них приблизно 1 млн працює офіційно, а лише 400 тис. із них сплачують соціальні внески в Польщі.

Наразі Польща перебуває на першій сходинці за кількістю трудових мігрантів з України (38,9%), на другому місці залишається Російська Федерація (26,3%), за ними йдуть Італія (11,3%) та Чехія (9,4%).

За підрахунками Національного банку України (далі – НБУ), перекази від так званих заробітчанин за підсумком 2018 р. сягнули близько 11 млрд доларів.

Торгівля жінками з метою сексуальної експлуатації. Обсяг світової торгівлі жінками як товаром для секс-індустрії оцінюється до 12 млрд доларів США за рік. Пріоритетними країнами вивозу українських громадянок з метою сексуальної експлуатації є: країни Європейського Союзу, Російська Федерація, Туреччина, Об'єднані Арабські Емірати, Ізраїль, Китай, США, Канада, Японія.

За даними правоохоронних органів України, всього виявлено жертв торгівлі людьми в 57 країнах світу. Основними країнами транзиту є Польща, Угорщина, Російська Федерація, Словаччина, Румунія, Болгарія, Єгипет, Австрія.

Жінок, які потрапляють за кордон і залучаються до секс-бізнесу, можна поділити на дві категорії: тих, які цілеспрямовано і добровільно їдуть торгувати своїм тілом, і тих, кого примушують цим займатися. Найхарактерніші ознаки осіб, які становлять потенційну групу ризику бути втягнутими в торгівлю людьми або стали об'єктами торгівлі людьми: це особи, які завдяки своїм особистим якостям та через зовнішні обставини (молоді жінки віком від 18 до 30 років) бажають виїхати працювати за кордон нелегально танцівницями, співачками, стриптизерками, у сфері розваг, нічних клубах; ті, хто довіряють оголошенням шлюбних агенств та агенств з працевлаштування щодо можливості укладання шлюбів і праці за кордоном.

Зокрема, 2019 р. відділом розслідування особливо тяжких злочинів слідчого управління ГУНП в Луганській області виявлено та задокументовано факт торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації. За результатами проведеного розслідування встановлено, що 27-річна мешканка м. Сватове, повернувшись в Україну з Ліванської Республіки, де певний час «працювала» повією, повинна була замість себе відправити до Бейруту дівчину для виконання тієї ж роботи, і паралельно з цим ще підбирати дівчат для відправки за кордон для роботи з надання сексуальних послуг.

Познайомившись із 23-річною сватівчанкою, в якій були проблеми економічного характеру, вона їй запропонувала роботу в Бейруті. Отримавши від дівчини згоду щодо працевлаштування на території Ліванської Республіки з метою надання сексуальних послуг, жінка придбала їй квитки до Бейруту. Але працівники поліції запобігли реалізації торгівлі людьми з метою подальшої сексуальної експлуатації. Жінці повідомлено про підозру, обрано запобіжний захід. Наразі досудове розслідування у кримінальному провадженні за ст. 149 КК України закінчено, обвинувальний акт спрямовано до суду.

Працівники УБЗПТЛ ГУНП в Одеській області понад 6 місяців документували злочинну діяльність двох інозем-

ців, пов'язану із сексуальною експлуатацію українок за кордоном. Спільно з прикордонниками одного з фігурантів було затримано в аеропорту Бориспіль під час спроби переправлення до Китаю п'ятьох українок. У цей же час в Одесі оперативники затримали його спільника.

Своїх майбутніх жертв 44-х та 24-річні іноземці шукали серед оголошень про пошук роботи в мережі інтернет. Більшість з них були молоді жительки Одеської області віком 18–20 років, які за браком коштів перебували в скрутному матеріальному становищі. Вербувальники, оцінивши зовнішність дівчат за фотографіями, які ті на їхню вимогу відправляли на електронну адресу, пропонували роботу з надання сексуальних послуг у борделях на території КНР.

Торгівля дітьми. Простежуються транснаціональні канали, по яких здійснюються поставки дітей зі Сходу на Захід: з Російської Федерації, України і Білорусі дітей переважно перевозять до Польщі, Угорщини, країн Балтії та в столиці західноєвропейських держав. Механізм торгівлі дітьми передбачає викрадення, перевезення, переховування, передачу з рук у руки, продаж або купівлю дітей за допомогою різних способів примусу, застосування сили, обману або шахрайства з метою примушування до зайняття проституцією, використання в порнобізнесі, як засобу при жебракуванні, експлуатації їх праці на шкідливих підприємствах, усиновлення (удочеріння) в комерційних цілях. Жертвами цього виду злочинів найчастіше стають діти з неблагополучних сімей, які рано перестають відвідувати школу, чим посилюється ймовірність того, що вони рано чи пізно потраплять до рук сутенерів і торгівців людьми.

Зокрема, 2018 р. працівниками ДБЗПТЛ під час моніторингу мережі інтернет на наявність публікацій, що містять дитячу порнографію, викрито організовану злочинну групу, члени якої використовували 30 молодих дівчат як порномоделей, з них двоє були неповнолітніми.

У червні 2019 р. працівниками УБЗПТЛ ГУНП у Львівській області в аеропорту м. Львова затримано 38-річну львів'янку під час отримання 2700 доларів США, яка планувала передати свою 17-річну доньку для подальшої сексуальної експлуатації у Чеську Республіку.

Затримана раніше неодноразово притягувалася до адміністративної відповідальності за невиконання батьківських обов'язків (ст. 184 КУпАП), вчинення насильства в сім'ї (ст. 173-2 КУпАП), заняття проституцією тощо (ст. 181-1 КУпАП). Тепер жінці загрожує кримінальна відповідальність відповідно до ч. 3 ст. 149 КК України.

Є різноманітні вияви видів, форм і цілей, пов'язаних із торгівлею дітьми і з боку покупців, і з боку продавців. Указані дії можна класифікувати на дві групи.

Продавцями дітей у першій групі є зазвичай батьки, рідше інші родичі, які за винагороду бажають позбутися дітей із суто меркантильних міркувань, або продають дітей, тому що не в змозі їх утримувати та виховувати.

Друга група продавців, яка використовує приховану форму продажу, більш різноманітна і передбачає, зокрема:

- батьків дітей та їх родичів;
- інших осіб, на утриманні яких з тих чи інших причин перебуває дитина;
- посадових осіб, які мають право на законних підставах розпоряджатися долею дитини, але зловживають наданими правами (приміром, керівники дитячих будинків);
- осіб, які викрадають дітей у батьків із метою їх подальшого продажу.

При купівлі дітей є різні цілі. Новонароджених переважно використовують як засіб для жебракування. Дорослих дітей примушують займатися жебракуванням (іноді дітей навмисно калічать, аби вони викликали більше співчуття перехожих, а, отже, одержували більшу милостиню), втягують у зайняття проституцією, схиляють до вживання наркотиків, вчинення злочинів та правопорушень, використовують з метою виготовлення порнографічної продукції та як біологічні трансплантати. Водночас з боку покупців убачається далекоглядний розрахунок. Неповнолітні за зайняття забороненими видами діяльності або вчинення злочинів, наприклад, збут наркотичних засобів, до досягнення встановленого законом віку кримінальній відповідальності не підлягають.

Простежується тісний зв'язок між торгівлею дітьми, дитячою проституцією та порнографією. Проституція та порнографія неповнолітніх стала справжньою галуззю «тіньової» економіки, яка приносить великі прибутки організова-

ним злочинним угрупованням. Попит на таку відео- та фотопродукцію щороку зростає. Для реалізації такої продукції, а також з метою організації її комерційного обігу та подальшого розміщення в різноманітних виданнях, злочинці використовують широко розгалужену мережу книжкових магазинів і секс-шопів. Одним із сучасних засобів передачі продукції дитячої порнографії є розповсюдження її через мережу інтернет. Зазвичай виробники дитячої порнографії займаються цією діяльністю на території тих країн, де за цей вид злочинів не передбачено суворого покарання, або таке законодавство не існує взагалі (Данія, Японія), цим і користуються злочинці, переправляючи викрадених дітей у ці країни.

Торгівля людськими органами та тканинами з метою трансплантації. За оцінками експертів ООН, наразі жодна держава не спроможна в повному обсязі задовольнити потреби в людських органах для пересадки, а кількість людей, які очікують на такі операції, постійно зростає. Середній період очікування подібної операції становить 3 роки. Безумовно, за наявності дефіциту органів для пересадки, злочинна діяльність у цій сфері приносить великі прибутки. Тому таку ситуацію організовані злочинні угруповання використовують насамперед щодо дітей бідних і бездомних, передусім у міських районах.

Після встановлення кримінальної відповідальності за торгівлю людьми, а також завдяки заходам, які вживають правоохоронні органи, почала виявлятися ще одна тенденція такої злочинної діяльності: виїзд за піддробленими документами вагітних жінок за кордон, народження та оплатна передача дитини на усиновлення іноземним громадянам.

Торгівлею людьми займаються злочинні угруповання з доволі високим рівнем організованості. Вони створюються переважно на ґрунті особистих знайомств (навіть сімейних зв'язків), до їх складу входять і громадяни України, і іноземці (21,1%) (тобто йдеться про наявність міжнародних злочинних зв'язків), особи, раніше не судимі, але які мають зв'язки з кримінальними елементами (76,1%), особи, які раніше займалися проституцією (36,2%).

Понад 40% торгівців людьми, які діяли у складі організованих груп і злочинних організацій і потрапили в поле зору

правоохоронних органів України, – це жінки. Водночас чимало тих, хто в минулому займався за кордоном проституцією під примусом, повертаються додому для вербування своїх співвітчизниць. Це явище отримало назву «друга хвиля». Середній вік жінок-учасниць злочинних угруповань становить 30–40 років, чоловіків – 25–35 років. Кількісний склад груп, які займаються торгівлею людьми, переважно становить від 3-х до 5–6-ти осіб. На території України діє лише частина членів злочинних угруповань, перебування яких зумовлене характером діяльності, пов'язаної з підшукуванням кандидатур потенційних потерпілих, забезпеченням підготовки необхідних для виїзду документів, перетинанням кордонів, тощо.

Зазвичай для вчинення злочинів (зокрема для оформлення закордонних біометричних паспортів, інших необхідних для виїзду за кордон документів, або для нелегального переміщення через державний кордон України, або для забезпечення так званого «даху» для прикриття своєї злочинної діяльності) використовуються доволі розгалужені корумповані зв'язки з працівниками відповідних державних органів, установ та організацій.

Для вказаних злочинів характерні наявність декількох взаємопов'язаних етапів злочинної діяльності та їх ретельне планування, обов'язковими елементами якого є:

- підшукування поза межами України за участю іноземних громадян (тобто сутенерів) «ринків збуту» для продажу жінок з метою їх сексуальної експлуатації;

- налагодження корумпованих зв'язків із посадовими особами державних органів, установ та організацій, які займаються оформленням та видачею необхідних для виїзду за кордон документів, а також здійснюють безпосередній контроль за переміщенням громадян через державний кордон України;

- підшукування осіб, які з огляду на вік та зовнішні дані (молоді жінки віком від 18 до 30 років), можуть бути використані для продажу саме з метою сексуальної експлуатації;

- вибір способів для переміщення жінок через державний кордон України: законного (за справжніми паспортами, іншими необхідними документами) або незаконного (за підробленими документами або нелегально, без будь-яких документів);

- вибір способу сплати за поставлений «товар».

Відповідно до цього визначається внутрішньогруповий розподіл ролей у злочинному угрупованні, до якого обов'язково входять: організатор (керівник), вербувальники, особи, які використовують наявні у них зв'язки з корумпованими працівниками відділів ДМС і сервісних центрів для оформлення необхідних для виїзду документів, «кур'єри», закордонні «покупці» (або сутенери), які займаються безпосереднім «працевлаштуванням» отриманих так жінок.

Трапляються й випадки, коли особи, які сприяють здійсненню злочинної діяльності на її окремих етапах, безпосередньо не входять до групи та не обізнані з кінцевою метою такої діяльності:

- фотографи, які займаються виготовленням фотографій для «реклами» підшуканих для продажу жінок серед іноземних покупців;

- працівники органів міграційної служби та сервісних центрів, які займаються оформленням та видачею закордонних біометричних паспортів, інших необхідних документів;

- «провідники», які займаються незаконним (без будь-яких документів) переміщенням жінок через державний кордон України.

«Вербувальники» – особи, які займаються підшукуванням жінок для подальшого їх продажу та безпосередньо спілкуються з останніми. Найчастіше вербувальниками є колишні повії або танцівниці стриптиз-барів, знайомі, приятелі і жертви, і її знайомих, і навіть друзі, оскільки саме їм потерпілі довіряють більше. Специфікою організованих груп, виявлених правоохоронними органами в Україні, є те, що вербувальники переважно були водночас також і організаторами.

«Кур'єри» – особи, які займаються безпосереднім переміщенням потерпілих через державний кордон України, передачею останніх до «покупців» і перевезенням одержаних за них коштів. Іноді цей процес здійснюється в декілька етапів. До кордону супроводжує одна людина, а на кордоні «товар» зустрічає інша.

Сутенер – це особа, яка фактично безпосередньо вчиняє сексуальну експлуатацію потерпілих, забезпечує знаходження приміщення для їх перебування, слідкує за поведінкою потерпілих і вживає заходів до недопущення з їх боку втечі чи відмови від заняття проституцією.

Можливим є поєднання однією особою кількох зазначених функцій. Діяльність таких злочинних угруповань переважно здійснюється під прикриттям бюро добрих послуг, чоловічих салонів, масажних кабінетів, саун, пунктів психологічного розвантаження, а також різних фірм, що пропонують «розваги», «дозвілля», «приємне проведення часу» та інші схожі послуги. Також можливою є завуальована злочинна діяльність під виглядом туристичної фірми, агенцій з працевлаштування за кордоном, закладу шоу-бізнесу, шлюбних агенцій та навіть якого-небудь благодійного фонду.

Має місце і добровільне (шляхом обману), і насильницьке вивезення потерпілих за межі країни. До потерпілих застосовувалися примус (24%), погрози (25%), шантаж (20%), фізичне насильство (побої, мордування) (24%). З метою контролю за вивезеними особами й унеможливлення їх вільного пересування в іноземній країні і повернення до України, учасниками організованих груп у потерпілих відбираються документи.

Під час здійснення торгівлі людьми найчастіше використовувалися такі способи: працевлаштування за кордоном (56,7%), через знайомих (41,8%), можливість працювати нянею (12,7%), за допомогою шлюбних агенцій (6,7%), знайомства через інтернет.

Займатися працевлаштуванням за кордоном громадян України мають право лише ті фірми, які мають відповідну ліцензію Мінсоцполітики. Крім офіційних державних установ, оформленням на виїзд за кордон громадян України займається значна кількість комерційних структур, послуги яких можуть бути використані злочинцями для вивозу жінок у борделі іноземних держав під виглядом участі у різних шоу, вар'єте, танцювальних ансамблях, влаштування на роботу тощо. З цією метою у засобах масової інформації (переважно місцевих) публікуються повідомлення про можливість працевлаштування за кордоном найчастіше за такими видами зайнятості, як праця офіціантки, стриптизерки, співачки або танцівниці у ресторанах, масажистки, покоївки, гувернантки, прибиральниці, виховательки або сезонна праця. Трудові угоди складаються так, щоб умови роботи найму і характер професії були сформульовані спотворено і розпливчато, таким чином злочинці умисно вводять в оману від'їжджаючих щодо характеру послуг, які вони повинні надавати під час такої роботи.

Із метою залучення жінок до боргової кабали представники «фірм», як правило, дійсно займаються придбанням квитків, оформленням закордонних паспортів і відповідних віз, унаслідок чого у від'їжджаючих виникає боргова залежність перед «фірмою». Після переміщення за кордон злочинці продають жінок власникам ресторанів, нічних барів, будинків розпусти тощо, які зазвичай попередньо передали посередникам певні суми коштів. Після цього в жінок вилучають персональні документи (паспорти) та документи, необхідні для перебування за кордоном, і примушують займатися проституцією. З цією метою до жінок застосовують насильство, погрози, зґвалтування.

Значна частина жінок потрапляє за кордон з метою працевлаштування через мережі посередників і постачальників, які не оформлені в офіційні фірми – 41,8%. Зазвичай злочинці обирають такі способи підшукування жінок, які не привертають особливої уваги сторонніх осіб і правоохоронних органів, діючи методом індивідуального відбору. Переважно підшуковують жінок та дівчат, в яких немає постійного місця роботи або джерела доходів і через це виникають матеріальні труднощі, а також особи, що схильні до легкої поведінки, ведуть аморальний спосіб життя. Залежно від поведінки таких жінок вербувальниками обирається відповідна тактика: або одразу пропонується заняття проституцією з обіцянками високих заробітків, або пропонується працевлаштування за кордоном як гувернантки, офіціантки, танцівниці тощо без доведення до їх відома дійсного характеру роботи останніх за кордоном та послуг, які вони повинні надавати.

Щоб уникнути в майбутньому обвинувачень з боку від'їжджаючих щодо їх омани, вербувальники доволі широко використовують пропозиції про зайняття «консумацією», коли жінки (так звані «дівчата до компанії»), які працюють у барах, ресторанах, приєднуються до чоловіків і заохочують останніх до вживання спиртних напоїв.

Переважно злочинці використовують декілька наступних способів переміщення жінок через державний кордон.

Переміщення через кордон на законних підставах. У таких випадках злочинці, використовуючи передані їм потерпілими загальногромадянські паспорти, займаються

оформленням закордонних паспортів та інших необхідних для перетину кордону та в'їзду до іншої держави документів, як правило, за допомогою працівників підрозділів міграційної служби та сервісних центрів. Оформлення виїзних документів і вивіз потерпілих здійснюється злочинцями за допомогою різноманітних туристичних фірм, за запрошеннями іноземних юридичних чи фізичних осіб (часто за попередньою домовленістю про подальшу їх сексуальну експлуатацію). Майже у 90% випадків злочинці віддають перевагу законному перетині державного кордону під час вивозу потерпілих. Для цього злочинці ретельно готуються і заздалегідь докладають зусиль для необхідного оформлення документів.

Незаконне переміщення через кордон за підробленими документами. З метою приховування факту виїзду за кордон конкретних осіб (що значно ускладнює роботу з виявлення та розкриття таких злочинів), а також у випадках, коли з тих або інших причин вони не можуть на законних підставах виїхати за кордон (зокрема, неповнолітні), злочинцями за допомогою корумпованих працівників ДМС оформлялися закордонні паспорти на інших осіб.

Незаконне перетинання кордону без будь-яких документів. Як правило, вказаний спосіб використовується у випадках перетину кордону інших держав, куди жінки були вивезені легально, з метою подальшого переміщення потерпілих до суміжних країн. Проте це не виключає випадків перетинання державного кордону України поза пунктами пропуску або у таких пунктах пропуску, але без встановлених документів, зокрема, з використанням корумпованих зв'язків із працівниками Держприкордонслужби.

Для перевезення жертв до країни призначення використовуються всі види транспортних засобів: автомобільний – 35%, повітряний – 29%, залізничний – 28%, водний – 8%. Використання виду транспорту залежить від особливостей регіону та країни призначення.

Вербування жінок через посередництво шлюбних агенцій. Жінкам обіцяють «краще життя» як дружинам «вірних та дбайливих чоловіків» з багатой країни. Часто кордони між легальною діяльністю шлюбних агенцій і нелегальною торгівлею молодими жінками дуже хиткі, у багатьох випадках ця

робота базується на обмані та примушуванні з метою схиляння до зайняття проституцією. Зазначені агенції публікують у найбільш поширених друкованих засобах масової інформації свою рекламу. За передплату клієнтам надсилаються відеоматеріали і фотографії жінок. Користуючись довірою, шлюбні агенції вивозять жінок за кордон начебто для знайомства з потенційними нареченими. Після одруження чоловіки примушують своїх «придбаних» дружин до проституції і стають їх власниками або продають до будинків розпусти.

Необхідно зазначити, що методи та способи вчинення злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, постійно змінюються залежно від змін у попиті клієнтів або у відповідь на зміну тактики правоохоронців.

Актуальність проблеми виявлення фактів торгівлі людьми посилюється також латентністю зазначених злочинів, специфікою їх вчинення, особливостями отримання первинної інформації про факти торгівлі людьми, складністю документування протиправної діяльності.

У нинішніх умовах актуальною залишається проблема вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення оперативних підрозділів БЗПТЛ щодо протидії злочинам, пов'язаним з торгівлею людьми. Впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у сферу протидії транснаціональній злочинності пов'язано з використанням сучасних програмних і технічних засобів, започаткуванням у ДБЗПТЛ НПУ систем кримінального аналізу та аналізу ризиків, удосконаленням організації отримання, обробки і передачі інформації.

Зокрема, протягом 2014–2016 рр. представництво МОМ в Україні за підтримки Державного департаменту США розпочало пілотний проект міжнародної технічної допомоги «Розвиток системи кримінального аналізу та аналізу ризиків, сумісної зі стандартами Європейського Союзу, у структурах правоохоронних органів України, що протидіють злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми».

Головне завдання проекту полягає в зміцненні механізмів попередження, виявлення, документування та розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, а також налагодженні механізмів моніторингу криміногенної ситуації,

що пов'язана з протидією торгівлі людьми, обміну інформацією на державному, регіональному та міжнародному рівнях стосовно тенденцій та ризиків у цій сфері.

До основних джерел інформації про торгівлю людьми належать:

- звернення і заяви громадян. Вони можуть надходити і безпосередньо від осіб, що постраждали від злочинних дій торгівців людьми, і від громадян, яким стало відомо про обставини правопорушення;

- повідомлення на телефони «гарячої лінії» або «телефони довіри». Трапляються ситуації, коли постраждалі особи перебувають за межами країни, але бажають залишити повідомлення. Крім того, деякі особи побоюються офіційно звертатися до правоохоронних органів, але готові анонімно повідомити певну інформацію;

- інформація, отримана з оперативних джерел. Її ефективність полягає в тому, що вона надходить безпосередньо від джерел, які мають доступ до злочинного середовища, а тому можуть у найбільш повному обсязі надати відомості, що становлять оперативний інтерес;

- інформація, отримана від структурних підрозділів НП. Окрім підрозділів БЗПТЛ, інформацією щодо торгівлі людьми у розрізі різних сфер діяльності громадян можуть володіти представники інших структурних підрозділів поліції (зокрема, протидії наркозлочинності, боротьби з організованою злочинністю, кіберполіції, міжнародного поліцейського співробітництва тощо);

- інформація від інших суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми: Мінсоцполітики; МЗС; МОЗ; Держприкордонслужби; міграційної служби; СБУ; облдержадміністрацій; центрів, які надають допомогу постраждалим від торгівлі людьми; органів місцевого самоврядування; підприємств, установ та організацій, які здійснюють свою діяльність у сфері надання допомоги постраждалим; громадських організацій та окремих громадян;

- інформація, отримана із засобів масової інформації, мережі інтернет, оголошень, розміщених у місцях великого скупчення людей;

- інформація, отримана від посольств, консульств та правоохоронних органів іноземних держав. З урахуванням

транснаціонального характеру торгівлі людьми велике значення для боротьби з такими злочинами має міжнародне співробітництво. Сліди протиправної діяльності злочинних груп можуть бути на території різних держав і виявлятися їх органами правопорядку;

- інформація, отримана від громадських (неурядових) організацій, зокрема міжнародних. Нині в Україні сформована широка мережа громадських (неурядових) організацій, з-поміж яких є і міжнародні об'єднання, що спеціалізуються на запобіганні та протидії торгівлі людьми. Такі організації та їх осередки діють у переважній більшості регіонів України;

- інформація, отримана у ході документування суміжних кримінальних правопорушень. Ознаки міжнародного трафіка доволі часто є поряд з іншими суміжними злочинами, при виявленні яких необхідно з'ясувати можливу інформацію про факти торгівлі людьми.

Практика свідчить, що зазвичай для організації торгівлі людьми злочинці здійснюють пошук та вербування якомога більшої кількості майбутніх жертв. У таких умовах, як правило, торгівцями «живим товаром» широко використовуються можливості засобів масової інформації та мережі інтернет, зокрема:

- використання ЗМІ та мережі інтернет для розміщення оголошень про намір/можливість здійснити продаж людини;

- використання ЗМІ та мережі інтернет для вербування осіб, які надалі стають жертвами злочину, передбаченого ст. 149 КК України;

- використання можливостей мережі інтернет для подальшої сексуальної експлуатації осіб, які стали жертвами торгівлі людьми;

- здійснення комунікації між учасниками злочинних угруповань, а також між злочинцями та їх жертвами із використанням різних інтернет-месенджерів;

- використання можливостей мережі інтернет для конспірації злочинної діяльності.

З огляду на це одним із актуальних завдань правоохоронних органів є здійснення постійного моніторингу ЗМІ, мережі інтернет (зокрема соціальних мереж) з метою виявлення пропозицій працевлаштування за кордоном, роботи у сфері

розваг, модельного бізнесу, в ескорт-агенціях, консумації, участі у фотосесіях, надання послуг сексуального характеру, надання візової підтримки, торгівлі органами, супроводження процесів усиновлення, сурогатного материнства тощо.

Водночас потрібно мати на увазі, що інформація, яка розміщена в мережі інтернет, майже не потрапляє до зони правового регулювання. Інформація кримінального характеру може бути розміщена на сайтах, які належать і юридичним, і фізичним особам. Інформаційний сайт може фізично розміщуватись на комп'ютері, що знаходиться на іншому континенті, але водночас забезпечується доступ до нього по всій території країни.

1.3. Особливості розмежування торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини від суміжних складів злочину

При кваліфікації діяння, яке містить ознаки складу злочину, передбаченого ст. 149 КК України, потрібно звертати увагу на таке:

Спричинення при торгівлі людьми або іншій незаконній угоді стосовно особи легкого тілесного ушкодження, що не спричинило короткочасного розладу здоров'я або незначної втрати працездатності, завдання удару, побоїв, спричинення легкого тілесного ушкодження, що спричинило короткочасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, спричинення середньої тяжкості або тяжкого тілесного ушкодження, а також інших насильницьких дій, які не призвели до вказаних наслідків, але були небезпечними для життя чи здоров'я в момент їх вчинення, спричинення смерті чи тяжкого тілесного ушкодження через необережність, зараження ВІЛ чи іншою інфекційною невиліковною хворобою, доведення до самогубства повністю охоплюються чч. 2, 3 ст. 149 і додаткової кваліфікації за іншими статтями КК України не потребують.

Проте якщо торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини поєднуються з умисним спричиненням смерті потерпілого, то такі дії кваліфікуються за сукупністю злочинів, передбачених ст.ст. 115 та 149 КК України.

Незаконне позбавлення волі особи з метою здійснення торгівлі нею повністю охоплюється ст. 149 і додаткової

кваліфікації за ст. 146 КК України не потребує. Однак якщо умисел обвинуваченого на здійснення торгівлі людиною чи укладення щодо неї іншої незаконної угоди виник після незаконного позбавлення її волі чи викрадення, його дії потрібно кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. 146 та ст. 149 КК України.

Натомість торгівля людьми, яка супроводжувалась незаконним захопленням їх як заручників, потребує кваліфікації за сукупністю відповідних частин ст.ст. 147 та 149 КК України.

Оскільки такі форми об'єктивної сторони цього злочину, як торгівля людьми, інша незаконна угода щодо людини, передача людини або одержання людини потребують задіяності щонайменше двох суб'єктів злочину (особи, яка продає людину та особи, яка її купує; особи, яка передає людину та особи, яка її одержує), такі дії потрібно кваліфікувати з урахуванням факту співучасті. У такому випадку ці особи є співвиконавцями злочину і їхні дії визначені ч. 2 ст. 149 КК України як такі, що вчинені за попередньою змовою групою осіб. Така позиція зумовлена тим, що злочин у цих формах вважається закінченим з моменту передачі людини.

Натомість, кваліфікація торгівлі людьми, іншої незаконної угоди стосовно людини, передачі людини або її одержання за ч. 1 ст. 149 КК України можлива лише у разі вчинення таких дій без попередньої змови групою осіб, що на практиці є малоймовірним, оскільки вчинення зазначених форм об'єктивної сторони цього злочину потребують попередньої домовленості (перед укладанням договору купівлі-продажу щодо людини, тобто до моменту початку виконання об'єктивної сторони, продавець домовляється з покупцем про укладання такої угоди, що свідчить про попередню домовленість).

Окрім того, дії обвинуваченого у злочині торгівлі людьми, іншої незаконної угоди стосовно людини, передачі або одержання людини потрібно кваліфікувати за ч. 1 ст. 149 КК України у разі вчинення ним готування чи замаху на цей злочин за умови, що він ще не знайшов іншого співучасника (покупець – продавець продавець – покупець тощо). В такому разі дії обвинуваченого слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 149 з посиланням на ч. 1 ст. 14 чи ч. 2 або 3 ст. 15 КК України.

Якщо продавець знайшов покупця, то готування чи замах на торгівлю людиною, укладення іншої незаконної угоди щодо неї, одержання чи передача людини мають кваліфікуватися за ч. 2 ст. 149.

Якщо торгівля людиною або укладення іншої незаконної угоди стосовно людини супроводжується її незаконним переміщенням через державний кордон України, дії обвинуваченого додатково потрібно кваліфікувати за відповідною частиною ст. 332 КК України. Якщо незаконне переміщення особи через державний кордон України відбувалося з використанням підроблених документів, дії обвинуваченого слід також кваліфікувати й за відповідними частинами ст.ст. 357, 358 КК України.

Для відмежування торгівлі людьми або іншої незаконної угоди стосовно людини від звідництва, сутенерства, потрібно мати на увазі, що при вчиненні цих злочинів оплата здійснюється (може здійснюватися) не за людину, а за послуги, які вона надає чи надасть у майбутньому. В таких випадках людина передається іншій особі фактично не у володіння, а лише у тимчасове користування.

Дії сутенера чи звідника, який за грошову винагороду зводить жінку з клієнтом, не можна вважати торгівлею людьми, навіть якщо жінку замовляють на кілька днів. Такі дії необхідно кваліфікувати за ст.ст. 302, 303 КК України.

Торгівля людьми з метою вилучення у людини і органів, і тканин для їх трансплантації повністю охоплюються ст. 149 КК України. Торговля людьми з метою насильницького донорства крові повністю охоплюється ст. 149 (такий висновок випливає з того факту, що перелік форм експлуатації людини, метою якої є торгівля людьми, наведений у ст. 149, не є вичерпним).

Відмінність між ст. 149 КК України та ч. 4 ст. 143 КК України (незаконна торгівля органами або тканинами людини) визначається за предметом злочину. Якщо предметом платної передачі є людина – кваліфікуємо за ст. 149 КК України, якщо ж предметом є лише орган або тканини людини – за ч. 4 ст. 143 КК України (наприклад, якщо батьки відвели свою дитину до медичного закладу й отримали оплату за незаконне вилучення у неї нирки). Потрібно, що в Україні визначає

умови і порядок застосування трансплантації як спеціального методу лікування і забезпечує дотримання прав людини та захист людської гідності при застосуванні трансплантації та здійсненні іншої, пов'язаної з нею діяльності, Закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» від 16 липня 1999 р. № 1007-XIV.

Обмін власними дітьми за обопільною згодою різних батьків і наявністю відповідної мети слід кваліфікувати за ч. 2 або ч. 3 ст. 149 КК України як здійснення незаконної угоди стосовно малолітнього (неповнолітнього).

Злочин, передбачений ст. 149 КК України, потрібно відмежовувати від злочину, передбаченого ст. 150 КК України, насамперед за ознаками об'єктивної та суб'єктивної сторони. Так, експлуатація дитини, вчинена за відсутності незаконної угоди стосовно неї, або, так само, без здійснення її переміщення, переховування, передачі та одержання, кваліфікується тільки за ст. 150 КК України.

Продаж, купівля малолітньої дитини або здійснення іншої угоди стосовно неї, а також вербування, переміщення, переховування, передача й одержання такої дитини однією особою з подальшим використанням її для заняття жебрацтвом іншою особою, потрібно кваліфікувати за ч. 3 ст. 149 КК України без додаткової кваліфікації за ч. 2 або 3 ст. 150-1 КК України.

Розглядаючи питання відмежування злочину торгівлі людьми від грубого порушення угоди про працю (ст. 173 КК України), необхідно враховувати, що схожість зазначених норм можлива в ситуаціях, коли йдеться про примусову працю. Водночас потрібно брати до уваги те, що грубе порушення угоди про працю вимагає обов'язкової наявності трудової угоди, яку укладено без застосування способів, передбачених у ст. 149 КК України. Ст. 173 КК України передбачає дії роботодавця, коли він виходить за межі домовленості і шляхом обману, зловживання довірою примушує працівника виконувати роботу, не передбачену обумовленою угодою. Торгівля людьми відрізняється від злочину, передбаченого ст. 173 КК України, тим, що злочинець використовує обман, шантаж, уразливий стан, насильство або інші способи, які передбачені ст. 149 КК України, під час вербування особи, усвідомлюючи водночас подальшу мету її експлуатації.

Оскільки, згідно з положеннями чинного законодавства України, усиновлення (удочеріння) здійснюється лише стосовно неповнолітньої особи, вербування, переміщення, переховування, передача або одержання особи, вчинені з метою її усиновлення (удочеріння), не можуть кваліфікуватися за ч. 1, а лише за ч. 2 або ч. 3 ст. 149 КК України.

Незаконна посередницька діяльність або інші незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння) дитини, передачі її під опіку (підклування) чи на виховання охоплюються ст. 169 КК України. На відміну від цього, ст. 149 КК України охоплюються лише випадки незаконного усиновлення (удочеріння) з метою наживи.

Розділ II

**ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ
МОЖЛИВОСТЯМИ НП**

**2.1. Попередження підрозділами БЗПТЛ
НП України торгівлі жінками
з метою сексуальної експлуатації**

Соціальні, економічні та політичні зміни, що відбулися останніми роками в Україні, стосувалися майже всіх сфер життєдіяльності суспільства та здійснили чималий негативний вплив на нормальний розвиток і формування особистісних характеристик громадян. Пропаганда насильства й аморальної поведінки на телебаченні, в кіно та засобах масової інформації призвела до формування помилкових ідеалів і цінностей у більшості українців. У результаті небезпечні форми злочинних посягань, до яких з упевненістю можна віднести торгівлю жінками з метою сексуальної експлуатації, поряд із такими злочинами, як викрадення людини, використання рабської праці, нині є дедалі більш поширеним явищем, викликаючи у громадськості справедливе невдоволення і стурбованість за власну безпеку і безпеку своїх близьких.

Проблема торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації має глибокі історичні й етнонаціональні корені. На різних етапах свого розвитку людство не однаково ставилося до неї. На ранніх стадіях ставлення до торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації було доволі ліберальним, купівля-продаж людини розглядалася як засіб законного збагачення. Згодом людське співтовариство усвідомило неможливість існування такої форми використання людини, яка дискримінувала її та принижувала гідність. Почалася багатовікова боротьба із цим ганебним явищем, що не вщухає досі.

Видається доволі дивним, що сьогодні, в XXI столітті, ми змушені розглядати це явище не в історичному контексті, а в реальному часі. На превеликий жаль, і зараз мільйони людей у світі перебувають у сексуальному рабстві. Звичайно, «нові

раби» не носять кайданів, їх не пропонують відкрито на ринках, як то було у прадавні часи, на них ніхто не має легальних прав, тому що у всіх країнах рабство заборонено. Проте люди перетворюються на «товар», який можна продавати і купувати, використовувати як заманеться, а потім викидати як непотріб. Тому торгівля жінками з метою сексуальної експлуатації вважається сучасною формою рабства і розглядається на міжнародному рівні як злочин особливої тяжкості.

Світова спільнота намагається боротися з цим явищем, але, незважаючи на увагу міжнародних організацій до зазначеної проблеми, торгівля жінками з метою сексуальної експлуатації останніми роками набула надзвичайного поширення.

Незважаючи на докладання певних зусиль з боку Української держави в напрямі протидії торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації, криміналізацію цього злочину в національному законодавстві, прийняття та виконання Програми запобігання торгівлі жінками та дітьми, Комплексної програми протидії торгівлі людьми, ратифікацію міжнародних договорів, зокрема Конвенції ООН по боротьбі із транснаціональною організованою злочинністю та Протоколу про попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками й дітьми, та покарання за неї, укладання двосторонніх та багатосторонніх угод, активізацію міжнародного співробітництва України, створення спеціальних підрозділів по боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми в системі НП України, організації та проведення інформаційних кампаній, відкриття реабілітаційних центрів для потерпілих від торгівлі людьми, налагодження активної співпраці з міжнародними та неурядовими організаціями, проблема торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації залишається актуальною і це негативне явище має стійкі тенденції до поширення.

Офіційна статистика не дає чіткого уявлення про масштаби цього явища і точну кількість жертв, оскільки торгівля жінками з метою сексуальної експлуатації є злочином, який доволі складно відслідкувати тому, що злочинці використовують безліч форм і методів; крім того, більшість постраждалих не звертаються по допомогу через страх покарання, осуд або просто не мають можливості це зробити. Тому до офіційних зведень потрапляє лише один із сотень таких випадків.

Торгують і жінками, і чоловіками, і дітьми, але здебільшого «товаром» є жінки. Приблизно в одному випадку з п'яти жертвами работоргівців стають діти.

Торгівля жінками не визнає держаних кордонів, не робить різниці між багатими і бідними державами. За даними ООН, жінок продають у рабство в 127 країнах світу. В 11 держав простежується «дуже високий» рівень активності викрадачів жінок, з-поміж них – Росія, Україна, Білорусь, Молдова і Литва.

Щороку в Україні, Білорусі, Болгарії, Молдові, Румунії до тенет работоргівців потрапляє близько 225 тис. людей. Водночас Україна є лідером Східної Європи за кількістю постраждалих жінок.

Торгівля «живим товаром» як асоціальне, кримінальне явище має особливість пристосовуватися до нових умов життя, міняти свої форми і методи залежно від економічної і соціальної ситуації у кожній конкретній країні й у світі взагалі. Тому з часом з'являються нові тенденції в торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації. Змінюються методи та підходи злочинних угруповань, способи вербування, групи ризику.

Не можна сказати, що боротьба з торгівлею жінками з метою сексуальної експлуатації, іншими злочинами цього виду ведеться незадовільно. Міжнародне співтовариство розробило нормативні документи, які покладені в основу протидії злочинам указаної категорії, але донині ці документи не враховані повною мірою в національному законодавстві низки країн, що порушує системність боротьби з подібними діяннями.

Успішне розслідування і попередження торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації значною мірою залежить від постійного вдосконалення професійної майстерності співробітників НП, від оволодіння ними науковими методами виявлення та розслідування таких злочинів.

Потребують постійного дослідження кримінально-правові, оперативно-розшукові, процесуальні та кримінологічні вияви проблем протидії торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації та суміжним злочинам, які посягають на особисту фізичну свободу людини, для подальшого вдосконалення практики застосування заходів протидії та попередження схожих злочинів.

Попередження (профілактика) злочинності в широкому розумінні цього слова полягає в створенні системи державних і громадських заходів, що спрямовані на викорінення злочинів шляхом створення таких громадських умов, які усувають причини скоєння злочинів, гарантують своєчасне реагування державних і громадських організацій на факти аморальної, антигромадської поведінки, що може призвести до вчинення злочинів.

Діяльність стосовно запобігання злочинності загалом та торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації зокрема передбачає і загальнодержавні заходи економічного, ідеологічного, правового та виховного характеру, і спеціальні заходи, які здійснюють підрозділи БЗПТЛ НП України.

Ці заходи, своєю чергою, можуть бути загальними, наприклад, виявлення та усунення конкретних умов, що сприяють вчиненню злочинів, і індивідуальними – застосування профілактичного впливу на осіб, схильних до вчинення злочинів, припинення приготування або замаху на злочин тощо.

Виявлення причин та умов, що спричиняють торгівлю жінками з метою сексуальної експлуатації, та умов, що їм сприяють, може бути досягнуто оперативно-розшуковим шляхом вивчення та аналізу:

- 1) стану злочинності з лінії обслуговування;
- 2) оперативно-розшукових справ;
- 3) матеріалів кримінальних проваджень, порушених стосовно осіб, які займаються торгівлею жінками з метою сексуальної експлуатації;
- 4) даних адміністративної практики, повідомлень службових осіб, а також заяв, листів громадян;
- 5) публікацій у пресі;
- 6) проведення розвідувальних опитувань затриманих, заарештованих і свідків;
- 7) застосування особистого пошуку;
- 8) залучення співробітників негласного апарату.

Для того, щоб розробити та вжити ефективних заходів з протидії підрозділами БЗПТЛ МВС України торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації, потрібно володіти інформацією про таке явище комплексно. Причини торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації можна класифікувати на внутрішні та зовнішні.

Перше місце з-поміж зовнішніх чинників посідає скрутне економічне становище, неможливість отримати гідну роботу, що тягне бідність і безвихід. Посилення загальної криміналізації суспільства.

Чинником, що підштовхує до виїзду за кордон, є насильство над жінками, зокрема домашнє.

До правових чинників можна віднести відсутність, з одного боку, ефективної системи захисту потерпілих, недостатню захищеність українських громадян від рук торгівців «живим товаром» і в Україні, і за її межами, а з іншого – покарання злочинців. Відкритим і дуже важливим питанням є проблема соціального захисту наших громадян, які перебувають за кордоном.

Важливими, але недостатньо дослідженими, є психологічні чинники: кризовий стан, у якому перебувають наші громадяни, що призвів і до зменшення самозахисту, погіршення психологічного самопочуття жінок.

До зовнішніх причини, що призводять до торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації, можна віднести, зокрема:

- споживацьке ставлення до інших;
- матеріальна незабезпеченість молодих жінок у зв'язку з обмеженими можливостями працевлаштування;
- лояльне законодавство до занять проституцією в багатьох країнах світу.

Торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації сприяють також оголошення в ЗМІ про надання високооплачуваних робочих місць за кордоном, які не потребують високої кваліфікації, вродливим дівчатам.

Найголовнішим із цих чинників є безвихідне економічне становище. У деяких випадках жінки, яких рятують після порушення їхніх прав (включаючи фізичне та сексуальне насильство), добровільно повертаються до країн, куди їх продано, а подекуди займаються вербуванням нових жертв з-поміж знайомих, друзів, а інколи навіть родичів. Часто вони це роблять тому, що не можуть знайти роботу в своїй країні, або їм надто складно повернутися до минулого життя.

Обставинами (умовами), що сприяють торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації, є:

- 1) відкриття кордонів;

2) спрощення можливості для українських громадян подорожувати світом і у пошуках розваг, і праці;

3) інтернаціоналізація тіньової економіки;

4) створення міжнародних кримінальних об'єднань;

5) лояльне законодавство до проституції в багатьох країнах світу;

6) неналагодженість механізму взаємодопомоги між державами у боротьбі з торгівлею жінками, зокрема під час розслідування кримінальних проваджень;

7) невідповідність законодавства України положенням міжнародно-правових норм;

8) відсутність в Україні законодавства про соціальний захист громадян України за кордоном;

9) неналежна поінформованість українських жінок і дівчат про можливості працевлаштування та перебування за кордоном;

10) складне економічне становище та високий рівень безробіття серед жінок;

11) негативна соціально-економічна ситуація в країні;

12) надприбутковість такої діяльності;

13) корумпованість працівників державних органів;

14) недосконалість механізму оформлення документів при виїзді за кордон;

15) слабка профілактична робота стосовно запобігання випадкам торгівлі жінками;

16) прорахунки в діяльності органів, які здійснюють боротьбу з торгівлею людьми загалом;

17) відсутність чіткого міжнародного співробітництва між державними органами з питань боротьби з торгівлею жінками з метою сексуальної експлуатації;

18) відсутність розгалуженої мережі спеціальних служб допомоги та реабілітації потерпілих, служб довіри;

19) провокативна поведінка потерпілих;

20) моральна деградація абсолютної більшості потенційних жертв та їх користолюбство;

21) низький рівень моральності населення, недосконалість вітчизняного законодавства із питань боротьби з торгівлею жінками;

22) формування у злочинців враження про безкарність за такі дії.

Усі зазначені чинники обумовлюють учинення торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації.

Найефективнішим напрямом попередження торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації є застосування комплексу таких профілактичних заходів:

- правова пропаганда і роз'яснювальна робота серед населення (підвищення рівня поінформованості громадськості, осіб, які є у групі ризику);

- своєчасне усунення або нейтралізація причин торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації та умов, які їм сприяють;

- активізація оперативно-розшукової роботи з виявлення винних і потерпілих, усунення недоліків у боротьбі з торгівлею жінками з метою сексуальної експлуатації;

- удосконалення законодавства і правоохоронних дій;

- залучення до боротьби з торгівлею жінками з метою сексуальної експлуатації всіх сил поліції та громадськості;

- допомога потерпілим і потенційним жертвам.

Профілактична діяльність оперативного працівника підрозділу БЗПТЛ стосується і ймовірних та незакінчених фактів торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації, які можуть здійснюватися у трьох основних напрямках:

1) діяльність, спрямована на недопущення вчинення каузальних фактів торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації, тобто таких, імовірність учинення яких обумовлена і є у причинному зв'язку зі злочином, що розслідується, з процесом слідства. Такі злочини вчинюються з метою здійснення протидії розслідуванню;

2) профілактична діяльність, спрямована на недопущення вчинення торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації іншими особами, аналогічного тому, який розслідується. Така діяльність здійснюється переважно шляхом усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину;

3) профілактика «ймовірних» фактів торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації, таких, які можуть бути вчинені за наявності певних умов (невстановлені всі члени

злочинного угруповання можуть розпочати нову злочинну діяльність).

Найефективнішими заходами з нейтралізації умов, які сприяють торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації, є правова пропаганда і роз'яснювальна робота серед населення. Водночас доцільно зауважити на проведенні роз'яснювальної роботи з питань кримінального законодавства про відповідальність за торгівлю жінками з метою сексуальної експлуатації.

Бесіди працівників поліції з населенням сприяють більш широкому залученню громадськості до боротьби з цими злочинами, впливають на громадян, схильних до правопорушень, і спонукають їх відмовитися від злочинних намірів та дій.

Потрібно зазначити, що в Україні значну роз'яснювальну роботу серед населення проводять міжнародні неурядові та жіночі організації, які також надають повну допомогу постраждалим від торгівлі людьми.

Із метою виявлення постраждалих працівники БЗПТЛ, карного розшуку постійно взаємодіють з медичним персоналом лікувальних установ (психоневрологічних та венерологічних диспансерів, жіночих консультацій), де можна отримати дані про хворих, які лікуються від ушкоджень статевих органів, венеричних хвороб, неповнолітніх, які переривали вагітність, тощо.

Для виявлення причин, що спричиняють торгівлю жінками з метою сексуальної експлуатації, та умов, що їм сприяють, працівники оперативних підрозділів БЗПТЛ систематично вивчають і аналізують стан злочинності та всю інформацію, що надходить із різних оперативно-розшукових джерел, для подальшого її використання по лінії обслуговування, оперативно-розшукові справи, матеріали кримінальних проваджень, дані адміністративної практики, повідомлення службових осіб, представників громадськості, а також листи і заяви громадян, публікації в ЗМІ, проводять розвідувальні опитування затриманих, заарештованих і свідків, застосовують особистий пошук, залучають громадян, які негласно співпрацюють з органами поліції, аналізують результати проведення рейдів тощо.

Ретельний аналіз відомостей про обставини вчинення кожного злочину, суб'єкта злочину, потерпілих дає змогу зробити обґрунтовані висновки про умови, які сприяють учиненню цих злочинів, і вжити конкретних заходів для їх усунення та нейтралізації.

На основі аналізу вихідної інформації працівники підрозділу БЗПТЛ планують заходи з виявлення конкретних обставин, уточнення та перевірки отриманих даних, а також усунення виявлених причин і умов, що сприяють учиненню торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації.

Одним із заходів організаційно управлінського забезпечення оперативно-розшукової профілактики в діяльності підрозділів БЗПТЛ є планування, яке полягає в найбільш раціональній організації процесу здійснення гласних і негласних заходів, що забезпечують вирішення оперативно-профілактичних завдань. Планування потрібно розглядати як складову організації ОРД підрозділів БЗПТЛ і правоохоронними органами зарубіжних країн. Спільними цілями водночас є:

а) визначення основних напрямів і конкретних завдань з запобігання торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації на той чи інший період;

б) оцінка результатів раніше запланованих і проведених заходів з недопущення торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації;

в) попереднє визначення конкретно організаційних, профілактичних, оперативно-розшукових заходів, що пропонуються в планах роботи узгодження заходів, які плануються іншими правоохоронними органами;

г) обговорення з останніми питань, стосовно яких необхідні спільні чи погоджені дії;

г) визначення форм і способів взаємного інформування про перебіг виконання запланованих заходів стосовно попередження торгівлі людьми;

д) внесення коректив у плани роботи у зв'язку з новими завданнями та змінами оперативно-профілактичної ситуації, чинного законодавства тощо.

Оперативно-розшукову профілактику торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації слід поділити на загальну й індивідуальну.

Загальна профілактика працівників підрозділів БЗПТЛ складається з вивчення специфічних криміногенних чинників, які обумовлюють попит і пропозицію щодо торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації, а також створення умов і проведення комплексу попереджувальних заходів, спрямованих на зменшення негативних наслідків або повне подолання цього суспільно небезпечного явища. Виявлення цих факторів досягається шляхом проведення оперативними працівниками кримінологічного аналізу правопорушень у сфері торгівлі людьми, які були вчинені на конкретній території за визначений період.

Індивідуальна профілактика полягає у виявленні осіб, від яких, з огляду на вірогідно встановлені факти їх антигромадської, протиправної поведінки, можна очікувати вчинення торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації, і здійсненні стосовно них та їхнього оточення виховних й інших заходів впливу для запобігання злочинам.

Першочергове значення для боротьби з торгівлею жінками з метою сексуальної експлуатації має своєчасне виявлення осіб, від яких можна очікувати вчинення злочинів, і профілактична робота з ними. До таких осіб належать:

- особи, раніше судимі за торгівлю жінками з метою сексуальної експлуатації та їх оточення;
- особи, які ведуть розпусний спосіб життя;
- власники борделів і звідники;
- працівники шлюбних агентств і фірм, які пропонують працевлаштування за кордоном;
- особи, які неодноразово виїжджали для роботи за кордон, тощо.

Зміст профілактичної роботи визначається особливістю особи, поставленої на облік, її характером, поглядами, переконаннями, зв'язками й іншими обставинами. Залежно від категорії осіб, які підлягають профілактичному впливу, визначають способи позитивного впливу на них і вирішують питання про їхню відповідальність відповідно до закону.

Стосовно осіб, які перевіряються, працівники підрозділів БЗПТЛ здійснюють регулярний контроль за поведінкою і організовують агентурний нагляд із застосуванням розвідуваль-

ного опитування, особистого розшуку, оперативної техніки, оперативних і криміналістичних обліків, можливостей інших служб поліції.

Безпосередньо індивідуально-профілактичний вплив на осіб, що становлять оперативний інтерес, здійснюють:

- а) працівники БЗПТЛ, інших служб поліції;
- б) за пропозицією оперативного працівника – люди з близького оточення особи, яка перевіряється (родичі, друзі, колеги), а також представники адміністрації та громадськості;
- в) негласний апарат.

Застосування негласного апарату підрозділів оперативними працівниками підрозділів БЗПТЛ є одним із найперспективніших шляхів підвищення ефективності індивідуальної профілактики, попередження та розкриття торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації, передусім на стадіях задуму злочину.

Оперативно-профілактичний вплив на виявлені злочинні формування, які займаються торгівлею жінками з метою сексуальної експлуатації, та їх членів, передбачає заходи з:

- 1) недопущення утворення організованих груп і злочинних організацій на початкових стадіях їх формування;
- 2) розформування таких груп через схилення окремих членів злочинних формувань до співробітництва;
- 3) відриву від кримінального впливу окремих членів злочинних формувань;
- 4) створення обстановки, що ускладнює провадження членами злочинних формувань підготовки до вчинення конкретних злочинів або унеможливлення завершення розпочатих злочинних дій;
- 5) ліквідації активно діючих злочинних формувань через розкриття і припинення їх подальшої злочинної діяльності.

Найефективнішим напрямом попередження торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації є вжиття таких профілактичних заходів:

- 1) правова пропаганда та роз'яснювальна робота серед населення;
- 2) своєчасне усунення або нейтралізація причин торгівлі жінками й умов, що їм сприяють;

3) активізація оперативно-розшукової роботи з виявлення осіб та ОЗУ, що займаються торгівлею жінками з метою сексуальної експлуатації, та потерпілих від злочинів, усунення недоліків у боротьбі з таким явищем;

4) залучення до боротьби з торгівлею жінками з метою сексуальної експлуатації всіх сил поліції та громадськості.

У межах цих основних напрямів оперативно-розшукове попередження торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації забезпечується оперативними працівниками підрозділів БЗПТЛ шляхом:

1) використання оперативно-розшукових сил, засобів і методів у профілактичних заходах, які запроваджуються органами поліції з метою виявлення та усунення обставин, що сприяють вчиненню торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації;

2) їх використання стосовно осіб (зважаючи на їх антигромадську поведінку), від яких можна очікувати вчинення торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації;

3) організації та безпосереднього проведення оперативно-розшукових та інших заходів, спрямованих на недопущення та припинення злочинів, що готуються.

Такий підхід допускає можливість застосування працівниками оперативних підрозділів НП усіх сил, засобів і методів ОРД. Ретельний аналіз відомостей щодо обставин учинення кожного злочину, пов'язаного з торгівлею жінками з метою сексуальної експлуатації, суб'єкта злочину, потерпілих дає змогу зробити обґрунтовані висновки про умови, що сприяють учиненню цих злочинів, і впроваджувати конкретні заходи для їх усунення та нейтралізації.

Окрім того, працівники оперативних підрозділів поліції, що займаються боротьбою з торгівлею жінками з метою сексуальної експлуатації, мають постійно проводити оперативно-розшукові та інші заходи з метою виявлення потерпілих, які з різних причин не заявляли в поліцію про вчинені стосовно них злочини.

Найпоширенішими тактичними прийомами схилення окремих осіб до відмови від своїх злочинних намірів є такі:

– формування переконання у недоцільності вчинення саме цього злочину;

- аргументація недоцільності вчинення злочину через труднощі його скоєння, ненадійність співучасників;
- наведення аргументів неминучості викриття та покарання за обраний варіант злочинних дій, критика інших запропонованих варіантів;
- роз'яснення можливостей втрати особистого благополуччя внаслідок реалізації злочинних задумів.

Першочергове значення для розпаду організованих злочинних угруповань, які зазнають оперативно-розшукової профілактики майже на всіх стадіях формування, має своєчасне виявлення і врахування працівниками оперативних підрозділів БЗПТЛ конфліктних ситуацій у цих групах.

Володіння оперативними працівниками підрозділів БЗПТЛ інформацією про конфлікти у злочинному середовищі дає змогу ефективно втручатися в ці процеси, скеровуючи їх у напрямі, необхідному для виконання завдань ОРД. Конфлікти, за певного розвитку подій, призводять до підриву цілісності цих формувань, втрати серед учасників взаєморозуміння, виникнення антагонізму, ворожнечі, які, дедалі загострюючись, здатні спричинити руйнування таких формувань. Ці закономірності можуть бути використані з метою оперативно-профілактичного роз'єднання злочинних формувань, викриття їх, розкриття вчинених ними злочинів тощо. Конфлікти в сучасних групах є на перетині таких групових психологічних утворень, як згуртованість, цілеспрямованість, групові норми, цінності, санкції, лідерство тощо.

Головні критерії, що спричиняють конфлікти між лідерами і членами ОЗГ: нерівноправність, інформаційне обмеження учасників порівняно з лідерами, нерівномірний розподіл прибутків, отриманих у результаті злочинної діяльності. Саме на це необхідно спрямувати увагу негласних співробітників підрозділів БЗПТЛ та інших суб'єктів, за допомогою яких здійснюється оперативно-профілактичний вплив на ОЗУ, що займаються торгівлею жінками з метою сексуальної експлуатації. Також доцільним є створення у групах штучних конфліктних ситуацій за допомогою проведення спеціальних оперативних комбінацій, спрямованих, приміром, на підрив авторитету лідерів груп.

Певних позитивних результатів можна досягти також за допомогою фактичного (фізичного) вилучення зі складу ОЗУ, що займаються торгівлею жінками з метою сексуальної експлуатації, окремих учасників. Це сприяє суттєвому підриву організаційних і психологічних засад подальшого функціонування цих ОЗУ (виникнення, наприклад, у решти учасників страху можливої видачі їх працівникам оперативних підрозділів, втрати своїх лідерів, а також необхідних для подальшої злочинної діяльності «спеціалістів» тощо).

Ефективним методом попередження торгівлі жінками є проведення інформаційних кампаній, поширення інформації за допомогою ЗМІ й активна безпосередня робота з населенням. Метою цих кампаній є підвищення рівня усвідомлення реалій міграції та праці за кордоном жінками – потенційними жертвами торгівлі людьми.

Це не повний перелік мотивів, використовуючи які можна впливати на осіб, які задумали вчинити злочин. Зазначені найбільш типові й апробовані тактичні прийоми, що найчастіше використовуються в практичній діяльності оперативних служб поліції.

Потрібно також зазначити, що запобігання задуманим і підготовленим злочинам є процесом творчим й вимагає високої професійної майстерності, ґрунтовних знань з сфери психології, педагогіки, адаптованих до вирішення питань боротьби зі злочинністю з використанням негласних сил, засобів і методів на основі суворого дотримання вимог законності.

Злочинна діяльність у сфері торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації вважається попередженою, якщо в результаті вжитих заходів її учасники повністю добровільно відмовилися від продовження такої діяльності або були притягнуті до кримінальної відповідальності під час підготовки до вчинення злочину в зазначеній сфері.

2.2. Загальні засади негласної роботи й оперативної розробки осіб, причетних до торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації

Учинення злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми (жінками), є найзухвалішою формою порушення основоположних прав людини та громадянина, що пов'язано із цинічним і грубим поводженням, нещадною експлуатацією, обмеженням свободи, приниженням її честі та гідності. Стадіям вказаного злочину характерні організований законспірований транснаціональний характер, що обумовлює першочергове використання сил, засобів, заходів і методів оперативно-розшукової діяльності у протидії такому виду організованої злочинності. Крім того, злочини, пов'язані з торгівлею людьми (жінками), глибоко латентні.

Негласна робота поліцейських підрозділів з боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми (жінками) (далі – оперативних підрозділів), є складовою оперативно-розшукової діяльності. За своїм змістом це комплексний вид діяльності, що здійснюється в межах національного законодавства приховано від сторонніх та спрямований на недопущення, виявлення та припинення протиправних діянь, охорону прав та свобод людини, інтересів суспільства і держави, забезпечення громадської безпеки та публічного порядку. Негласна робота оперативних підрозділів реалізується шляхом конфіденційного співробітництва на добровільній основі з громадянами, особами без громадянства, іноземцями, проведення гласних і негласних пошукових заходів, взаємодії з оперативними підрозділами НП, суб'єктами оперативно-розшукової діяльності, державними органами й установами, використання оперативної техніки, а також у ході виконання доручень слідчого, прокурора на проведення слідчих (розшукових) дій у конкретному кримінальному провадженні. Особливості негласної роботи оперативного підрозділу обумовлені конкретною оперативно-розшуковою ситуацією та обсягами фактичних даних, які містять ознаки злочину, який готується або вчинений у сфері злочинних інтересів, безпосередньо чи опосередковано пов'язаних із торгівлею людьми. В будь-якому разі оперативно-розшукова діяльність і негласна робота

оперативних підрозділів повинні ґрунтуватися на принципах верховенства права, законності, дотримання прав і свобод людини, конспірації, конфіденційності, наступальності, безперервності, повноти й об'єктивності дослідження обставин події, взаємодії з населенням, поєднання гласних і негласних заходів у протидії організованій злочинності.

Негласна робота оперативного підрозділу розпочинається виходячи з переліку завдань, визначених у положенні та нормативних документах, які врегульовують специфіку діяльності такого підрозділу, а, крім того, з метою збору та перевірки інформації на її достатність, проведення профілактичної роботи, забезпечення проведення оперативно-розшукової діяльності.

Основним завданням оперативно-розшукової діяльності оперативного підрозділу є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб і груп, відповідальність за які передбачена ст. 149 КК України. Вказане завдання реалізується оперативними працівниками шляхом отримання та аналізу відомостей стосовно конкретних осіб або подій, спрямування зусиль осіб, з якими встановлено негласне співробітництво, на пошук і передачу інформації, що становить оперативний інтерес у кримінальній сфері торгівлі людьми (жінками). В будь-якому разі отримана оперативна інформація підлягає попередній перевірці, оскільки за своїм змістом є суб'єктивною оцінкою діяння або події іншою особою, яка може свідомо помилятися щодо наявності ознак готування або вчинення кримінального правопорушення. Трапляються випадки, коли оперативний підрозділ умисно дезінформують із метою відволікти його оперативно-розшукові сили та засоби від, наприклад, реалізації матеріалів оперативної розробки з конкретної оперативно-розшукової ситуації.

Негласна робота оперативним підрозділом повинна здійснюватися систематично в середовищі осіб, причетних до міграції населення, заробітчан, у місцях проведення відпочинку та забезпечення дозвілля, серед раніше засуджених та осіб, які займаються проституцією, неодноразово притягувалися до адміністративної відповідальності за заняття проституцією (ст. 181-1 КУпАП), невиконання батьківських обов'язків

(ст. 184 КУпАП), вчинення насильства в сім'ї (ст. 173-2 КУпАП), осіб, які мають задум на створення або утримання місць розпусти, або вже реалізували злочинний намір та утримують такі місця; осіб, яких втягують у заняття проституцією та вже задіяні у сфері надання сексуальних послуг; осіб, що користувалися сексуальними послугами в місцях розпусти; власників приміщень, які використовуються як місця розпусти, розповсюджувачів порнографічної продукції, серед працівників туристичних агенцій та закладів працевлаштування осіб за кордоном, серед закладів краси, шлюбних агенцій, агенцій, що організують конкурси краси, покази моди, офіціантів, танцівників, сезонних працівників, моряків, дальнобійників, провідників поїздів міжнародного сполучення тощо.

Під час негласної роботи працівники оперативного підрозділу акцентують на з'ясуванні детальних відомостей про вербувальника, обставини знайомства з ним; спосіб вербування та обіцяні соціально-економічні умови; спосіб та умови виготовлення необхідних документів; час і спосіб перетину кордону; країну призначення, конкретну адресу проживання та праці; наявність погроз або насильства; відомості про завербованих осіб.

Для перевірки фактичних даних (в отриманій оперативній інформації) щодо наявності ознак злочину, відповідальність за який передбачена ст. 149 КК України, оперативний працівник уповноважений провести перевірку за оперативними, криміналістичними та іншими обліками МВС (НП); проводити опитування громадян, у тому числі із зашифруванням справжньої мети бесіди, своєї належності до правоохоронного органу з особами для отримання уточнювальної чи додаткової інформації; самостійно збирати дані про спосіб життя і коло зв'язків осіб, які становлять оперативний інтерес та можуть бути причетні до протиправної діяльності; самостійно ініціативно отримувати дані, користуючись повноваженнями працівника оперативного підрозділу відповідно до законів України «Про Національну поліцію» та «Про оперативно-розшукову діяльність»; оперативно оглядати території або об'єкти для виявлення слідів та ознак злочину; використовувати різні джерела оперативної інформації та добровільну допомогу людей.

Первинна інформація, а також результати її перевірки оперативним працівником доповідаються керівнику підрозділу, який після їх ретельного вивчення уповноважений прийняти одне із таких рішень:

- про передачу інформації без розшифрування сил і засобів оперативно-розшукової діяльності та негласної роботи оперативного підрозділу на розгляд керівникові органу досудового розслідування територіального підрозділу НП;

- про організацію проведення оперативної розробки групи відомих чи невстановлених осіб за оперативно-розшуковою справою (далі – ОРС), у разі якщо інформація потребує перевірки шляхом застосування оперативно-розшукових заходів та оперативних засобів;

- про направлення інформації до іншого органу (підрозділу) НП або суб'єкта оперативно-розшукової діяльності.

Підставами для проведення оперативної розробки за оперативно-розшуковою справою із забарвленням (кваліфікацією) за ч. 2 або ч. 3 ст. 149 КК України є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про:

- злочин, що готується невстановленими особами;
- встановлених осіб, які готують учинення злочину;
- осіб, безвісно зниклих (безвісно відсутніх), якщо є обґрунтовані підстави вважати, що зникнення особи пов'язане із кримінальною подією;

- наявність узагальнених матеріалів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику в сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, отриманих у встановленому законом порядку.

Зазначені підстави можуть міститися в заявах, повідомленнях громадян, негласних співробітників, посадових осіб підприємств, установ, організацій, громадських організацій, публікаціях засобів масової інформації, у письмових дорученнях і постановах слідчого, вказівках прокурора, ухвалах слідчого судді, суду, матеріалах правоохоронних органів, у запитах і повідомленнях правоохоронних органів інших держав

та міжнародних правоохоронних організацій, а також запитах повноважних державних органів, установ та організацій.

У кожному випадку наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності, відповідно до положень ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оперативним підрозділом заводиться ОРС, в якій обліковуються та систематизуються матеріали, що утворилися під час проведення оперативно-розшукових заходів та негласної роботи в межах конкретної оперативної розробки осіб, причетних до торгівлі людьми. Про заведення ОРС упродовж доби письмово інформують прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів під час провадження оперативно-розшукової діяльності.

Оперативна розробка проводиться планово – у плані передбачаються конкретні заходи, які вживатимуть з метою виявлення та фіксації протиправної діяльності групи осіб, строки їх проведення та конкретних виконавців заходів; заходи щодо залучення осіб до негласного співробітництва; проведення спеціальних операцій; порядок взаємодії із іншими суб'єктами оперативно-розшукової діяльності та міжнародними правоохоронними органами тощо. Під час провадження за ОРС начальник оперативного підрозділу переважно звертається до керівника органу досудового розслідування про закріплення за оперативним провадженням конкретного слідчого з метою визначення повноти й об'єктивності оперативного документування стадій злочину для відкриття кримінального провадження та проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема і негласних слідчих (розшукових) дій. Якщо матеріали оперативної розробки стали підставою для відкриття кримінального провадження, то за ОРС оперативно-розшукові заходи припиняються і більше не проводяться, за виключенням випадків оголошення підозрюваного чи обвинуваченого в розшук. У разі встановлення під час проведення оперативно-розшукових заходів фактичних даних, що свідчать про ознаки злочину в діяннях окремих осіб та груп, але якщо їх припинення може негативно вплинути на результати проведення таких заходів, начальник оперативного підрозділу інформує про це керівника органу досудового розслідування

та прокурора і лише після закінчення їх проведення складається спільний план реалізації результатів оперативно-розшукової діяльності.

При плануванні оперативної розробки та виборі засобів оперативного документування необхідно обов'язково враховувати специфіку діяльності організованої групи щодо торгівлі людьми – це може бути насильницький шлюб, примусова праця, використання в домашньому господарстві, промислового або сільськогосподарському секторах країни-призначення, народження дитини примусово чи за замовленням платоспроможних «батьків», використання в секс-індустрії, жебрацтві, торгівлі наркотиками, в озброєних конфліктах, а найстрашніше – для вилучення і трансплантації органів. Необхідно пам'ятати, що між торгівлею людьми й іншими правопорушеннями та злочинами є тісний зв'язок.

Основними завданнями оперативної розробки за ОРС (ч. 2 або ч. 3 ст. 149 КК України) є встановлення всіх співучасників злочину та причетних до нього осіб (зокрема – організатор, виконавець, вербувальник, підбурювач, пособник, охоронці, водії, особи, які надають у користування іншим членам різні приміщення і спостерігають за ними); виявлення всіх потерпілих та встановлення їх місця знаходження, а також вжиття заходів щодо їх захисту; встановлення потенційних свідків події, виявлення обсягу та якості інформації, якою вони володіють; виявлення документів, предметів, речей, що можуть містити інформацію про ознаки злочину, та забезпечення їх збереження до офіційного процесуального вилучення; фіксація протиправної поведінки та діяльності співучасників злочину за допомогою оперативно-технічних заходів та засобів; негласне отримання слідів злочину та співучасників злочину з метою проведення попередніх криміналістичних досліджень. Окрім того, під час оперативної розробки фіксуються час, місце, спосіб учинення злочину; місцезнаходження знарядь злочину, здобутого злочинним шляхом майна, товарно-матеріальних цінностей, грошей тощо; факти існування легального бізнесу, під прикриттям якого провадиться злочинна діяльність з подальшим «відмиванням» коштів, здобутих злочинним шля-

хом; місця приховування викрадених документів, майна, предметів, речовин тощо; встановлюється розмір шкоди, заподіяної злочинцем; способи приховування слідів злочину, мотив і виявляються (прогнозуються) можливі способи протидії розслідуванню кримінального правопорушення.

Аналіз вивчення архівних справ свідчить, що судами України як основні джерела на підтвердження відповідних дій з боку злочинців по їх переміщенню через державний кордон визнавалися такі документи – заяви про видачу віз, паспортів, іміграційні та трудові контракти, митні декларації, транспортні квитки, талони на посадку, інформація від авіаперевізників про певного пасажира, його рейс, дату та час придбання квитка, місце у літаку, речі, які купувалися під час перельоту.

Складність організації оперативної розробки у цій категорії злочинів полягає в тому, що, по-перше, злочини означеної категорії є різновидом діяльності організованої злочинності та мають транснаціональний характер, вчиняються стійкими організованими групами із корумпованими зв'язками із правоохоронними органами, а, по-друге, немає єдиної методики оперативного документування злочину правоохоронними органами країн-постачальників, країн-транзиту та країн-призначення «живого товару».

Акцентуємо, що одним із пріоритетних завдань оперативної розробки, за ОРС, є своєчасне встановлення потерпілих. Такий факт часто ускладнюється тим, що значна частина проданих злочинцями людей перебувають за кордоном, а фігуранти розробки після переправлення потерпілих за кордон якнайшвидше знищують речові докази і згодом навіть не можуть згадати анкетні дані потерпілих і конкретно кому і в яке місце останні були продані. А якщо припустити, що йдеться не про сексуальну експлуатацію, де особа умисно працює у будинку розпусти, в якому є мінімальні правила і немає сексуального рабства, не відібрали паспорт тощо, а про продаж дитини з метою трансплантації органів – в такому разі своєчасне виявлення потерпілого та встановлення його місця знаходження може бути запорукою врятування його здоров'я та життя.

Оперативна розробка досягає своє мети у разі закриття ОРС на підставі набрання законної сили обвинувальним вироком суду. В будь-якому разі ОРС закривається на загальних підставах, передбачених ст. 9-2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Розділ III

ВЗАЄМОДІЯ ПІДРОЗДІЛІВ НП ТА МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ У ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

3.1. Взаємодія слідчого з оперативними й іншими підрозділами НП при розслідуванні торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації

Взаємодія є об'єктивною необхідністю існування системи правоохоронних органів. Необхідність взаємодії відображено у законах України і відомчих нормативних актах, які зобов'язують оперативні підрозділи НП взаємодіяти між собою та іншими правоохоронними органами з метою швидкого і повного розкриття злочинів.

Чітка організація взаємодії вимагає, щоб діяльність кожної із служб, яка бере участь у протидії злочинам, здійснювалася відповідно до їх компетенції поряд із виконанням своїх функціональних обов'язків.

Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» (п. 5 ст. 7) зобов'язує підрозділи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, з метою швидкого та повного розкриття злочинів взаємодіяти між собою та з іншими правоохоронними органами.

У ст. 8 цього Закону зазначається, що для виконання окремих доручень у ході проведення оперативно-розшукової діяльності можуть залучатися працівники інших підрозділів.

Ефективне розслідування торгівлі людьми не можливе без належної організації взаємодії слідчих з іншими галузевими службами органів НП і насамперед зі співробітниками оперативних підрозділів, зокрема це стосується відділів з боротьби із торгівлею людьми.

Взаємодія оперативних підрозділів зі слідчими повинна здійснюватися відповідно до вимог «Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими

органами та підрозділами Національної поліції України в за-
побіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та
розслідуванні», затвердженої наказом МВС України № 575
від 07.07.2017 року.

Однією з найпоширеніших форм взаємодії є виконан-
ня співробітниками оперативного підрозділу письмових до-
ручень про проведення слідчих (розшукових) дій і негласних
слідчих (розшукових) дій.

Під час досудового розслідування кримінальних право-
порушень за фактами торгівлі жінками з метою сексуальної
експлуатації слідчий надає відповідним оперативним підроз-
ділам НП, а в разі створення слідчо-оперативної групи – кон-
кретним співробітникам оперативного підрозділу, включе-
ним до її складу, письмові доручення про проведення слід-
чих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій.
Не допускається надання слідчим неконкретизованих дору-
чень оперативному підрозділу (співробітнику оперативного
підрозділу – члену СОГ). В обов'язковому порядку має вста-
новлюватися строк їх виконання.

Потрібно пам'ятати, що співробітники оперативних під-
розділів не мають права здійснювати процесуальні дії в кримі-
нальному провадженні за власною ініціативою або звертатися
з клопотанням до слідчого судді чи прокурора.

Доручення слідчого щодо проведення слідчих (розшуко-
вих) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у проваджен-
нях про торгівлю жінками з метою сексуальної експлуатації є
обов'язковими для виконання оперативним підрозділом. До-
ручення, які даються оперативному підрозділу, повинні бути
zareєстрованими в канцелярії територіального підрозділу НП
та передаватися в порядку, визначеному «Інструкцією з діло-
водства в системі Національної поліції України», затвердженої
наказом Національної поліції України № 414 від 20.05.2016 р.

У таких дорученнях зазначається найменування кримі-
нального провадження про торгівлю жінками з метою сек-
суальної експлуатації та його реєстраційний номер; короткий
виклад фактичних обставин кримінального правопорушен-
ня, з конкретизацією фактів сексуальної експлуатації; перелік
слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових)

дій, які потрібно виконати; інші відомості, що необхідні для виконання цих дій.

Термін виконання доручень слідчого не повинен перевищувати встановленого у них строку. В разі неможливості своєчасного виконання доручення, продовження строку його виконання письмово погоджується начальником оперативного підрозділу з начальником слідчого підрозділу.

Матеріали про виконання доручень слідчих направляються до слідчого підрозділу разом із супровідним листом за підписом начальника територіального органу НП, який реєструється в канцелярії органу НП.

Забезпечення взаємодії при досудовому розслідуванні торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації за наявності достовірної інформації про наміри підозрюваного, стосовно якого застосовано запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою, переховуватися від органів досудового розслідування; незаконно впливати на потерпілого (особу, яка піддавалась сексуальній експлуатації), свідка, іншого підозрюваного, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, в якому підозрюється, співробітник оперативного підрозділу складає мотивований рапорт, який передає начальнику слідчого підрозділу для прийняття рішення про зміну запобіжного заходу на більш суворий у порядку, встановленому КПК України.

У разі виявлення співробітником оперативного підрозділу при виконанні доручення слідчого обставин, що свідчать про необхідність проведення обшуків у житлі чи іншому володінні особи з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя злочину або майна, яке було здобуте в результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб, ним складається мотивований рапорт, який доповідається начальнику оперативного підрозділу для прийняття рішення про проведення обшуку в порядку, встановленому КПК України.

До рапорту приєднуються матеріали, що містять інформацію про житло чи інше володіння особи або частину житла, чи

іншого володіння особи, де планується проведення обшуку; особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться, а також інформацію про речі, документи або осіб, яких планується відшукати. Переважно це готелі, орендовані квартири, так звані «будинки розпусти» тощо.

Отже, слідчий, ураховуючи наявну інформацію про можливе знаходження в місці проведення обшуку осіб, які причетні до торгівлі людьми або їх сексуальної експлуатації, а також обставини, що можуть перешкодити або ускладнити проведення обшуку, на підставі доручення вправі залучити співробітників оперативних підрозділів, інших органів і підрозділів НП для участі в проведенні цієї слідчої (розшукової) дії.

Направлення спеціальних підрозділів поліції для забезпечення проведення обшуку допускається лише з дозволу прокурора у кримінальному провадженні за наявності достатніх підстав уважати, що проведенню слідчої (розшукової) дії буде чинитися фізичний опір чи іншим чином унеможливлено досягнення її мети. Без дозволу прокурора залучення спеціальних підрозділів до обшуку здійснюється лише в невідкладних випадках, коли затримка в проведенні слідчої дії може призвести до неможливості досягнення її мети.

У кримінальних провадженнях про торгівлю жінками з метою сексуальної експлуатації участь слідчого в проведенні обшуку є обов'язковою.

При організації розслідування торгівлі людьми між керівником та членами слідчо-оперативної групи можуть виникати проблеми з розподілу обов'язків між її членами та вирішення розбіжностей і суперечностей.

Як правило, керівник СОГ, спираючись на план розслідування, здійснює розподіл обов'язків між членами групи. Водночас потребують урахування індивідуальні характеристики кожного співробітника (рівень кваліфікації, спеціалізація, особисті якості тощо).

Варто зауважити, що важливе значення в розслідуванні торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації має організація взаємодії слідчого з оперативними співробітниками на стадії реалізації матеріалів оперативно-розшукової спра-

ви. Організація взаємодії при направленні оперативним підрозділом матеріалів за результатами оперативно-розшукової діяльності за фактами торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації до слідчого підрозділу має свою специфіку.

При веденні оперативним підрозділом оперативно-розшукової справи стосовно вербувальників, викрадачів жінок або ж сутенерів, а також осіб, щодо яких є дані про участь у підготовці до вчинення цього злочину, начальник відділу боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, звертається до начальника слідчого підрозділу територіального органу про закріплення за цією оперативно-розшуковою справою слідчого для забезпечення методичного супроводження її реалізації та надання практичної допомоги оперативному підрозділу.

Вирішальну роль у документуванні торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації відіграє встановлення потерпілих. Це суттєво ускладнюється тим, що значна їх кількість перебуває за кордоном, а ті, що повернулися, можуть не володіти повною та достовірною інформацією про всі обставини злочинної діяльності та причетних до неї осіб, не мають повних анкетних даних про співвітчизниць, які разом перебували за кордоном. Тому планування повинно передбачати заходи перевірки отриманої інформації та заходи подальшого документування злочинної діяльності.

Реалізацію матеріалів оперативно-розшукової справи необхідно проводити після встановлення достовірних даних про механізм торгівлі людьми у кожному конкретному випадку, фактичну участь у злочинній діяльності всіх причетних осіб. Водночас важливе значення слід приділити встановленню посадових осіб державних органів, організацій, установ, за допомогою яких здійснювалася торгівля. Найбільш оптимальним варіантом реалізації таких матеріалів є затримання злочинців на місці злочину, «на гарячому». Прикладом такого затримання слід розглядати, зокрема, затримання при вивезенні жінок за кордон за підробленими документами або поза пунктами пропуску через державний кордон України, під час отримання коштів за проданий «товар» при отриманні грошей за банківським переказом тощо. З метою забезпечення ефективного затримання особливу увагу необхідно

приділити організації співробітництва з компетентними правоохоронними органами іноземних держав шляхом обміну оперативно-довідковою інформацією, узгодженому проведенню оперативно-розшукових заходів. З урахуванням значного обсягу оперативно-розшукових заходів, необхідності здійснення співробітництва з правоохоронними органами іноземних держав, постійної оцінки інформації з точки зору можливості її використання у формуванні доказової бази одразу на початковій стадії доцільно вирішувати питання про створення слідчо-оперативної групи.

Після чого начальник управління (відділу) боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, з дотриманням режиму таємності надає слідчому необхідні матеріали оперативно-розшукової справи для вивчення та надання у разі потреби рекомендацій щодо фіксації додаткових фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб і груп, які засвідчують наявність у їх діях ознак злочину.

Надалі матеріали оперативно-розшукової справи розглядаються під час оперативної наради за участю начальників оперативного, слідчого підрозділів і працівників, які брали участь у їх підготовці, для визначення повноти зібраних матеріалів і наявності підстав для реєстрації в ЄРДР. Одночасно розробляється план заходів із реалізації матеріалів оперативно-розшукової справи, який затверджується начальниками слідчого та оперативного підрозділів.

Установивши під час проведення оперативно-розшукових заходів фактичні дані, що свідчать про інші випадки, пов'язані з торгівлею жінками з метою сексуальної експлуатації, та якщо їх припинення може негативно вплинути на результати кримінального провадження, начальник управління (відділу) боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, інформує про це начальника слідчого підрозділу і лише після закінчення їх проведення матеріали ОРС виносяться на розгляд оперативної наради для розроблення спільних заходів з їх реалізації.

У разі виникнення загрози життю, здоров'ю, житлу і майну осіб, які постраждали від торгівлі людьми, орган, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд, одержавши заяву або повідомлення про

таку загрозу, зобов'язані перевірити цю заяву (повідомлення) і в строк не більше трьох діб, а у невідкладних випадках – негайно прийняти рішення про застосування або про відмову у застосуванні заходів безпеки.

На своє рішення вони приймають мотивовану постанову чи ухвалу і передають її для виконання органу, на який покладено здійснення заходів безпеки. Ця постанова чи ухвала є обов'язковою для виконання вказаними органами.

Рішення про застосування заходів безпеки приймається слідчим, прокурором, судом, у провадженні яких знаходяться кримінальні провадження щодо кримінальних правопорушень, у розслідуванні чи судовому розгляді яких брали або беруть участь особи, зазначені у ст. 2 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», а також органом (підрозділом), що здійснює оперативно-розшукову діяльність стосовно осіб, які брали участь або сприяли виявленню, попередженню, припиненню торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації.

За наявності в заяві (повідомленні) про загрозу безпеці особи відомостей про кримінальне правопорушення слідчий, прокурор у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством, починає досудове розслідування, а орган, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, слідчий суддя, суд направляє заяву (повідомлення) відповідному органу досудового розслідування для початку досудового розслідування. Про прийняте рішення терміново в письмовій формі повідомляється заявник.

Орган, якому доручено здійснення заходів безпеки, встановлює перелік необхідних заходів і способів їх реалізації, керуючись водночас конкретними обставинами справи і необхідністю усунення наявної загрози. Про заходи безпеки, умови їх здійснення та правила користування майном або документами, виданими з метою забезпечення безпеки, повідомляється особа, взята під захист.

Про вжиті заходи безпеки та їх результати орган, який здійснює заходи, інформує слідчого, прокурора, суд, у провадженні якого знаходиться кримінальне провадження, а також слідчого суддю, якщо рішення про застосування заходів безпеки приймалося ним, а в разі усунення загрози подає

відповідному органу за місцем перебування особи, взятої під захист, клопотання про скасування заходів безпеки.

Орган, який здійснює заходи безпеки, й особа, яка береться під захист, можуть укласти договір про умови застосування цих заходів та відповідальність сторін.

За наявності підстав для скасування заходів забезпечення безпеки органом, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом виноситься мотивована постанова чи ухвала про їх скасування, яка письмово доводиться до відома особи.

Це рішення може бути оскаржено заінтересованою особою прокурору, до відповідного вищого органу, що забезпечує безпеку, а також у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, до суду.

Орган, який приймає рішення про застосування заходів безпеки, має право:

а) витребувати необхідні матеріали й одержувати пояснення без провадження слідчих дій за заявами і повідомленнями про загрозу безпеці осіб, стосовно яких приймається рішення про застосування заходів безпеки;

б) вимагати від органів, які здійснюють заходи безпеки, вжиття додаткових заходів;

в) скасовувати здійснювані заходи повністю або частково.

Органи, які здійснюють заходи безпеки, мають право:

а) визначати заходи безпеки, засоби та методи їх застосування, в разі необхідності змінювати і доповнювати ці заходи;

б) вимагати від осіб, взятих під захист, додержання умов здійснення заходів безпеки, а також виконання законних розпоряджень, пов'язаних із застосуванням цих заходів;

в) звертатися до слідчого, прокурора, суду, у провадженні якого є кримінальне провадження, з клопотанням щодо прийняття рішення про застосування заходів безпеки при провадженні процесуальних дій або про скасування вжитих заходів.

Органи, які забезпечують безпеку, зобов'язані:

а) негайно реагувати на кожен випадок протиправних дій, що став їм відомим, стосовно осіб, зазначених у ст. 2 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», вчинених у зв'язку з їх сприянням судочинству;

б) забезпечувати захист життя, здоров'я, житла і майна відповідно до характеру загрози;

в) своєчасно повідомляти осіб, взятих під захист, про зміну або скасування заходів щодо їх безпеки.

Відомості про заходи безпеки та осіб, взятих під захист, є інформацією з обмеженим доступом.

3.2. Міжнародна співпраця НП у протидії торгівлі людьми

Нині особливого значення набуває міжнародне співробітництво у сфері протидії такому виду злочинів, як торгівля людьми. Передусім це стосується вчинення злочинів організованою групою чи злочинною організацією із міжрегіональними або міжнародними зв'язками. Сьогодні питання міжнародного співробітництва під час розслідування торгівлі людьми й інших злочинів транснаціонального характеру набувають особливого значення, оскільки без такого співробітництва неможливо зібрати докази, які є за кордоном; здійснити кримінальне переслідування; забезпечити охорону прав і свобод людини та громадянина у кримінальному судочинстві; відшкодувати завдану злочином шкоду. Недостатня ефективність боротьби з торгівлею людьми транснаціонального характеру обумовлена низкою причин: недосконалість чинного кримінального процесуального законодавства, що регламентує питання міжнародної правової допомоги у кримінальному судочинстві, неузгодженість положень різних міжнародних договорів і угод, укладених Україною, а також проблеми, пов'язані з особливостями практичної реалізації взаємодії правоохоронних відомств різних держав.

До основних видів міжнародного співробітництва у боротьбі з торгівлею людьми за формами вияву належать:

- взаємодія у межах правової допомоги у кримінальних справах;

- укладення угод про співпрацю;

- участь у проведенні оперативно-розшукових заходів, слідчих дій на території іншої держави;

- проведення спільних оперативних розробок та розслідувань;

- обмін інформацією;
- участь у міжнародних операціях і проектах співпраці.

Доцільно зазначити, що торгівля людьми має транснаціональний характер, який обумовлений низкою ознак, насамперед це транскордонність злочину, яка виражається в тому, що злочини реалізуються у зонах митного і прикордонного контролю, обмежують сферу зовнішнього контролю, створюють латентну форму існування, формуючи злочинну нішу для посадових злочинів, групової контрабанди, вимагання, хабарів тощо. Стратегія боротьби з торгівлею людьми транснаціонального характеру полягає у реалізації таких основних напрямів спільної діяльності:

- міжнародне співробітництво у боротьбі з торгівлею людьми транснаціонального характеру (напрями, принципи та правова основа взаємодії);

- міжнародна організація оперативно-розшукової діяльності, що передбачає узгодження планів, цілей, напрямів, організацію транснаціональних оперативно-розшукових підрозділів (Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р.);

- міжнародне співробітництво щодо міжнародної правової допомоги у кримінальних справах (Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року та Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах 1993 р.);

- міжнародне співробітництво щодо видачі (екстрадиції) правопорушників (Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 р.);

- міжнародне співробітництво щодо передачі кримінального переслідування (Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах 1972 р.) тощо. Важливим заходом є розширення співпраці між слідчими, оперативними й іншими підрозділами правоохоронних органів, зокрема й у міжнародному масштабі.

Співробітництво правоохоронних органів й обмін інформацією в процесі розслідування передбачає більш тісне співробітництво та взаємодію. Для цього необхідно: розширювати і за необхідності створювати канали зв'язку між державами-учасницями розслідування; забезпечувати співробітництво

у розслідуванні всіх злочинів, що стосуються сфери торгівлі людьми та використання примусової праці; надавати у разі необхідності предмети, документи або докази, потрібні для аналізу доказової та орієнтувальної інформації з метою забезпечення ефективності розслідування; обмінюватися інформацією про конкретні засоби та методи, що застосовують організовані злочинні групи, охоплюючи відомості про маршрути і транспортування, використання фіктивних імен, змінених чи підроблених документів або інших засобів приховування злочинної діяльності.

Окрім того, доволі ефективним заходом є підписання договорів про двостороннє та багатостороннє співробітництво між правоохоронними органами для забезпечення обміну інформацією. Водночас потрібно спрямовувати зусилля з метою розроблення єдиних стандартів, що стосуються збору статистичних даних. Доречно підкреслити значення міжнародних правоохоронних, поліцейських організацій, зокрема Інтерполу та Європолу, для координації зусиль у протидії торгівлі людьми й іншим злочинам транснаціонального характеру. Міжнародну організацію кримінальної поліції – Інтерпол в Україні представляє Національне центральне бюро Інтерполу (Укрбюро Інтерполу), що є центром координації взаємодії правоохоронних органів країни з компетентними органами зарубіжних держав щодо ведення боротьби зі злочинністю, має транснаціональний характер або виходить за межі країни. Водночас підрозділом, на який безпосередньо покладається організація виконання функцій МВС України як Національного центрального бюро Інтерполу (НЦБ), є робочий апарат Укрбюро Інтерполу. Україна у діяльності з розслідування транснаціональних злочинів взаємодіє також із установами Європолу, й ці відносини активізувалися. Крім того, для розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, створюються спільні слідчі групи, які об'єднують представників декількох держав за сприяння їх діяльності установ Інтерполу та Європолу.

Транснаціональний характер торгівлі людьми обумовлений такими ознаками:

- 1) спеціальний простір, обмежений засобами охорони (тобто цей злочин переважно вчиняється у зонах митного та прикордонного контролю);

2) створення латентної форми існування, що формує злочинну нішу для посадових злочинів, групової контрабанди, вимагання, хабарів тощо;

3) скоєння спеціальними суб'єктами: співробітниками митниці, прикордонних служб, а також страховими й туристичними агентствами, які мають власні представництва у зонах прикордонно-митного контролю;

4) наявність «мережєвих» утворень, охоплених міжнародним простором.

Окрім того, транскордонні злочинні групи характеризуються:

1) синтетичним складом членів груп, до яких входять: спеціальні посадові суб'єкти, члени організованих транснаціональних організацій, члени вузькоспеціалізованих транскордонних злочинних груп;

2) геополітичними особливостями групи, численністю, масштабами діяльності, ступенем проникнення у владні структури, організаційною гнучкістю, оперативністю реагування, системою захисту;

3) оперативним проникненням по обидва боки кордону, що обумовлено обізнаністю із дефектами охорони прикордонних структур, людьми, які забезпечують життєдіяльність зон контролю;

4) відпрацьованістю схем нелегального переміщення вантажів, грошей, людей, що в комплексі розв'язує проблему кордону як такого.

До основних видів міжнародного співробітництва у боротьбі з торгівлею людьми за формами вияву зараховують:

1) взаємодію у межах правової допомоги у кримінальних справах;

2) укладення угод про співпрацю;

3) участь у проведенні оперативно-розшукових заходів, слідчих дій на території іншої держави;

4) проведення спільних оперативних розробок і розслідувань;

5) обмін інформацією;

6) участь у міжнародних операціях і проектах співпраці.

Уряд посилив роботу правоохоронних органів. У ст. 149 КК України передбачено кримінальну відповідальність за торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації та примусо-

вої праці, а також передбачено покарання від трьох до восьми років позбавлення волі, що є доволі суворим покаранням, а щодо торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації таке покарання є співмірним із іншими серйозними злочинами, приміром зґвалтуванням. У 2017 році правоохоронні органи розслідували 346 злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, на противагу 112 злочинам у 2016 році. Ці злочини охоплювали 142 випадки торгівлі людьми, 17 – у цілях примусової праці, 163 – з метою втягнення у злочинну діяльність та 6 – втягнення в жебрацтво. Органи влади ініціювали кримінальні переслідування щодо 66 справ, які направлено до суду в 2017 році, порівняно із 45 справами в 2016 році. У 2017 році влада висунула обвинувачення проти 23 торговців людьми за ст. 149 ККУ, цей показник трохи менший, ніж у 2016 році (28 осіб) та найменший за шість років. З 23 обвинувачених і засуджених у 2017 році трафікерів лише сім (30%) отримали вироки у вигляді тюремного ув'язнення на строк від трьох до п'яти років, крім того, влада конфіскувала майно у двох засуджених; у 2016 році лише п'ятеро з 28 (18%) засуджених торговців людьми отримали вироки з позбавленням волі. Національна поліція створила департамент, який опікується проблемами працівників-мігрантів за кордоном для сприяння розслідуванню справ, пов'язаних із торгівлею людьми. У її структурі також створено аналітичний департамент для покращення оперативного аналізу доступних даних про злочини та врахування випадків торгівлі людьми. Державна прикордонна служба повідомила, що завдяки співпраці з поліцією вони змогли ліквідувати 20 транскордонних каналів торгівлі людьми. Органи влади співпрацювали з іноземними урядами в транснаціональних розслідуваннях та екстрадиціях, зокрема у співпраці з органами влади Молдови, Росії, Туреччини, Польщі, Нідерландів, Білорусі, Франції, Греції та Литви. Злочинна співучасть унаслідок зловживання службовим становищем і зловмисна недбалість призвели до неправомірних дій стосовно дітей у державних установах і дитячих будинках, які є особливо вразливою групою в контексті торгівлі людьми. Інституційні реформи в Україні, які відбулися протягом останніх трьох років, призвели до широкомасштабної реорганізації у багатьох державних установах, зокрема, у структурі

НП та судової системи. Протягом звітнього періоду тривали переатестація та реорганізація структурних підрозділів поліції, а за сприянням міжнародної організації також проводилися обов'язкові підготовчі заходи, тестування з питань протидії торгівлі людьми та скорочення штату працівників, стосовно яких були підозри у вчиненні корупційних діянь. За міжнародної фінансової підтримки та спільно з партнерами, влада посилила підготовку суддів, прокурорів, правоохоронців та інших державних службовців. Влада повідомила про розслідування й арешт кількох чиновників, стосовно яких були підозри про співучасть у торгівлі людьми; втім, нових кримінальних переслідувань і вироків не було. На розгляді суду залишилося кілька резонансних кримінальних справ, зокрема стосовно колишнього командира підрозділу поліції у м. Києві з питань протидії торгівлі людьми, трьох поліцейських та педагога державної школи-інтернату для дітей-сиріт у Харкові, яка намагалася продати одну зі своїх учениць.

Як повідомлялося, протягом останніх п'яти років Україна є джерелом, транзитером і країною призначення для чоловіків, жінок та дітей, які зазвичай піддаються примусовій праці та меншою мірою торгівлі з метою сексуальної експлуатації. Українські громадяни стають жертвами сексуальної експлуатації та примусової праці і в Україні, і в Росії, Польщі, Молдові та інших частинах Європи, Казахстану та Близького Сходу. Деяких українських дітей і повнолітніх незахищених верств населення примушують до жебрацтва. Нечисленну кількість іноземних громадян, зокрема з Молдови, Росії та Узбекистану, піддають примусовій праці в Україні. Жертв торгівлі людьми в Україні експлуатували у різноманітних галузях економіки, у тому числі на будівництві, в сільському господарстві, на виробництві, у домашній роботі, лісопромисловому виробництві, послугах з догляду та у вуличному жебрацтві; експерти повідомляють, що кількість жертв-іноземців в Україні різко зменшилася з початку бойових дій на Сході України.

Мігранти, які прямують через Україну в незаконний спосіб, є незахищеними перед злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми. Приблизно від 82 тис. до 200 тис. дітей, які перебувають у державних дитячих будинках, були особливо вразливими щодо торгівлі людьми. Посадові особи кількох дер-

жавних установ і дитячих будинків, як стверджувалося, були співучасниками або виявляли свою свідому недбалість щодо сексуальної експлуатації та торгівлі дівчатами і хлопцями, які перебували під їхньою опікою.

Під впливом російської агресії конфлікт на Сході України призвів до переміщення майже двох мільйонів людей, і це населення є особливо вразливим до експлуатації. У контрольованих проросійськими силами районах ситуація стала складною. Можливості працевлаштування є обмеженими, а маріонеткові «органи» Росії обмежують міжнародну гуманітарну допомогу, яка допомогла б задовольнити потреби громадян. Повідомлялося, що жінок та дівчат з постраждалих від конфліктів районів викрадали з метою сексуальної експлуатації та примусової роботи в Україні та Росії. Внутрішньо переміщених осіб піддавали торгівлі, а деяких українців – примусовій праці на непідконтрольній уряду території.

Велика кількість переміщеного населення та економічна криза посилили вразливість українців до торгівлі людьми по всій країні. Міжнародні експерти повідомили, що з початку конфлікту спостерігаються зміни у демографічній статистиці українських жертв торгівлі людьми: вона охоплює більше жертв-людей з міст, молодшого віку та чоловічої статі, яких піддавали здебільшого примусовій праці та залучали до злочинної діяльності, зокрема як торговців наркотиками та наркокур'єрів. Керовані Росією «органи» на Сході України видали розпорядження щодо призову неповнолітніх, а керовані Росією сили використовували дітей як солдатів, інформаторів та як людський щит. Організація громадянського суспільства заявила, що зареєстровано 85 випадків залучення дітей до незаконних збройних формувань на непідконтрольних Україні територіях; а також повідомила, що вона змогла ідентифікувати прізвища, вік, форми набору, обов'язки дітей та особисті дані призовників.

За даними організації, діти брали безпосередню та опосередковану участь у збройному конфлікті; вони виконували свій військовий обов'язок на контрольно-пропускних пунктах як бійці та служили на посадах охоронців, поштарів та секретарів.

Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні повідомила, що діти віком від 15 років брали участь у активних бойових діях бою у складі керованих Росією збройних сил. Дітей віком від 15 до 17 років активно залучали до участі у військово-молодіжних групах, які навчали дітей носити та використовувати зброю. Представник української влади повідомив, що в складі одного дитячого батальйону, пов'язаного із цією навчальною програмою, який має назву «Батальйон Святого Георгія Победоносця», можливо, були діти віком від 12 років. Набір дітей військовими групами здійснювався на непідконтрольній уряду території та в районах, де уряд не міг забезпечити застосування національних заборон використання дітей у збройних конфліктах.

Як свідчить здійснений аналіз практики, ефективним шляхом отримання інформації про факти торгівлі людьми є звернення громадян. Вони можуть надходити і безпосередньо від осіб, які постраждали від злочинних дій торговців людьми, і від громадян, яким стало відомо про обставини вчиненого кримінального правопорушення. У будь-якому разі слід урахувати, що автори звернень зазвичай не володіють знаннями щодо кримінального та кримінального процесуального законодавства, а тому можуть не в повному обсязі висвітлювати відомі їм події. Тому під час розгляду кожного такого звернення необхідно за можливості особисто спілкуватись із його автором, що дасть змогу з'ясувати необхідні для подальшої перевірки дані. Постраждали громадяни можуть особисто звернутися до поліції із заявою про вчинення торгівлі людьми, але не завжди в них є така можливість чи навіть бажання, зокрема через необізнаність у цих питаннях. Отже, необхідно самостійно вживати заходів з установами таких осіб, для чого потрібно постійно здійснювати аналіз інформації, отриманої з різних джерел. Для налагодження роботи з громадськістю та процесу отримання інформації від населення про факти торгівлі людьми необхідно на постійній основі організувати прийом громадян за місцем розташування підрозділу Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, створити в ньому чергову частину, а в разі неможливості – забезпечити постійне чергування працівників за місцем роботи. Крім того, важливо здійснювати постійний контроль за розглядом звернень громадян, що надходять поштою.

Повідомлення, які надходять телефоном «гарячої лінії» або «телефоном довіри». З огляду на специфіку торгівлі людьми як явища, що стосується приватного життя людини, а також значну латентність зазначених кримінальних правопорушень, часто наявне небажання особистої явки до поліції з боку можливих постраждалих або очевидців злочину. Інколи виникають ситуації, коли постраждала особа перебуває за межами держави, але бажає залишити анонімне повідомлення. Тому необхідно також забезпечити громадян можливістю надати інформацію про факти торгівлі людьми до оперативного підрозділу Департаменту телефоном «гарячої лінії» або «телефоном довіри». У разі їх відсутності доцільно розглянути питання щодо участі правоохоронців у роботі «гарячих ліній» місцевих громадських (неурядових) організацій, що спеціалізуються на запобіганні торгівлі людьми та наданні допомоги постраждалим.

Із метою поширення інформації про функціонування таких телефонів необхідно вживати заходи щодо їх популяризації. Так, за домовленістю з працівниками, які відповідають за здійснення процедури встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, місцевих державних адміністрацій, а також спеціалістів центрів соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді, або з представниками місцевих громадських організацій, у тому числі й міжнародних, доцільно розробити відповідну рекламну продукцію (плакати, банери, календарі тощо).

Окрім звернення громад, безперечно, одним із найефективніших шляхів отримання відомостей про факти торгівлі людьми є оперативна інформація. Її ефективність полягає в тому, що вона надходить безпосередньо від тих джерел, які мають доступ до злочинного середовища, а тому можуть у найбільш повному обсязі надати відомості, що становлять оперативний інтерес.

Інформація, отримана від структурних підрозділів системи МВС України. Крім підрозділів боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, інформацією щодо вчинення вказаних правопорушень у розрізі інших сфер життєдіяльності громадян можуть володіти або відслідковувати окремі дії торгівців «живим товаром» представники інших

структурних підрозділів системи МВС України, діяльність яких не пов'язана з виявленням зазначених кримінальних правопорушень. Таких сфер (як і органів чи підрозділів) доволі багато, їх визначення залежить від виду експлуатації, механізму вчинення кримінального правопорушення, його форми, географії, способів учинення тощо.

Це здебільшого оперативні підрозділи НП України, що забезпечують виявлення та документування кримінальних правопорушень інших категорій, а також підрозділи громадської безпеки (дільничні офіцери, патрульна служба). Наприклад, факти торгівлі людьми можуть виявити під час документування підрозділами служби протидії наркозлочинності кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів. Постраждалих від торгівлі людьми, які стали жертвами сексуальної експлуатації за кордоном, доволі часто примусово втягують у наркотичну залежність. Після повернення на батьківщину зазначені особи зазвичай не можуть позбавитися цієї залежності та потрапляють у поле зору зазначених підрозділів.

Інформація, отримана від суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, органів державної влади. Організація протиправної діяльності міжнародного каналу торгівлі людьми є багатоетапним процесом, що стосується різних аспектів життя громадян. Нині важливою передумовою своєчасного отримання інформації про вчинені кримінальні правопорушення, пов'язані з торгівлею людьми, а також належної протидії торгівлі людьми є налагодження дієвої взаємодії з усіма суб'єктами, які здійснюють заходи в цій сфері. Перелік таких суб'єктів визначено в ст. 5 Закону України «Про протидію торгівлі людьми».

Порядок взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 р. № 783. Згідно із зазначеним актом, Міністерство соціальної політики є Національним координатором, що, відповідно, координує діяльність центральних і місцевих органів виконавчої влади.

Інформація, отримана від посольств, консульств і правоохоронних органів іноземних держав. Неабияке значення в боротьбі з торгівлею людьми відіграє міжнародне співробіт-

ництво. Вагомою є і його роль як одного з основних джерел отримання інформації про факти такої діяльності. Адже сліди від учинення протиправних дій організаторами міжнародних каналів торгівлі людьми, а також їх пособниками та докази причетності їх до торгівлі людьми можуть бути виявлені на території інших держав, зокрема їх органами правопорядку. Тому доцільним є налагодження міжнародної співпраці з правоохоронними органами інших держав, насамперед тих, що є основними країнами призначення «живого товару», здійснення постійного обміну інформацією та спільних заходів із ліквідації каналів торгівлі людьми. Дієву взаємодію в напрямі обміну інформацією з правоохоронними органами тієї чи іншої країни можна налагодити завдяки співпраці з «офіцерами зв'язку», які постійно перебувають у дипломатичних представництвах своїх держав за кордоном, обіймаючи посади аташе, радників таких установ або представників компетентних національних центральних органів виконавчої влади.

Інформація, отримана під час документування суміжних кримінальних правопорушень. Ознаки міжнародного трафіку доволі часто присутні поряд з іншими суміжними злочинами, під час виявлення яких необхідно з'ясувати можливу інформацію про факти торгівлі людьми. Так, під час документування кримінальних правопорушень у сфері суспільної моралі (ст.ст. 302, 303 КК України) необхідно зважати на способи й обставини вчинення протиправних дій із метою виявлення в них ознак торгівлі людьми, детально опитувати очевидців, свідків і потерпілих від цих кримінальних правопорушень для встановлення можливих фактів їх вербування та переміщення за кордон із метою експлуатації. Наприклад, затримані під час проведення оперативно-розшукових заходів особи, які займаються проституцією, можуть розповісти про факти їх попереднього вербування та переміщення за кордон для використання у сфері надання послуг сексуального характеру, про осіб, які пропонували їм працевлаштування у цій сфері за кордоном на сприятливих умовах. Також під час документування забезпечення надання послуг сексуального характеру жінками за кордоном може виявитись, що окремих дівчат, яких використовували як повій, було завербовано та переміщено до іноземної держави під приводом

працевлаштування на некваліфіковану легальну роботу (наприклад, офіціантами). Таким чином, підрозділи боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, НП під час своєї діяльності отримують оперативну значущу інформацію про факти торгівлі людьми як із гласних, так і негласних джерел, а саме: звернення громадян; повідомлення, що надходять телефоном «гарячої лінії» або «телефоном довіри»; інформація від осіб, які конфіденційно співпрацюють з оперативними підрозділами відповідно до вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»; інформація, одержана від структурних підрозділів системи МВС України; інформація, отримана від суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, органів державної влади; повідомлення, що надійшли від Міністерства закордонних справ України; інформація, одержана від Адміністрації Державної прикордонної служби України; інформація, отримана від ДМС України; моніторинг оголошень у друкованих засобах масової інформації, інтернет-оголошень, оголошень, розміщених у місцях значного скупчення людей (вокзали, зупинки громадського транспорту, аеропорти); інформація, отримана від посольств, консульств і правоохоронних органів іноземних держав; повідомлення, що надійшли від громадських (неурядових) організацій, у тому числі міжнародних; інформація, отримана під час документування суміжних кримінальних правопорушень; інформація, одержана внаслідок відпрацювання раніше судимих осіб за вчинення кримінальних правопорушень за напрямками роботи оперативного підрозділу.

Суб'єкти, що вступають у сферу взаємодії зі слідчим під час розслідування торгівлі людьми.

1. Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми НП України.

2. Оперативні підрозділи НП України, що забезпечують виявлення та документування кримінальних правопорушень інших категорій.

3. Департамент кіберполіції Національної поліції України

4. Підрозділи громадської безпеки (дільничні офіцери, патрульна служба).

5. Підрозділи Державної прикордонної служби України.

6. Підрозділи Державної міграційної служби України.

7. Діяльність журналістів, пов'язана з проведенням журналістських розслідувань, спрямованих на викриття кримінальних правопорушень торгівлі людьми.

8. Іноземні посольства та консульства.

9. Правоохоронні органи іноземних держав.

10. Громадські організації.

11. Міжнародні громадські організації.

12. Неурядові Українські організації.

Взаємодія НП України з правоохоронними органами іноземних держав з питань запобігання транснаціональним злочинам та їх розкриття здійснюється лише через структурні підрозділи апарату МВС за напрямками оперативно-службової діяльності, Управління міжнародних зв'язків та Робочий апарат Укрбюро Інтерполу.

Основні завдання Інтерполу з питань розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних із торгівлею людьми.

Збирання, вивчення та аналізування інформації про певний вид транснаціональної злочинності, пов'язаної з торгівлею людьми (характер злочинних груп, їх учасники тощо).

Установлення осіб, причетних до протиправної діяльності, пов'язаної з торгівлею людьми.

Ідентифікація членів організованих злочинних груп, пов'язаних із торгівлею людьми, дослідження їх ієрархічної структури, сфер, способів та наслідків учинення злочинів.

Підготування узагальнених звітів для розповсюдження серед правоохоронних органів держав-учасниць проектів.

Систематизування даних щодо злочинних угруповань, пов'язаних із торгівлею людьми, та їх членів.

Надання допомоги країнам-учасникам Інтерполу щодо обміну інформацією з питань розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних із торгівлею людьми.

Налагодження безпосередніх контактів між Національними центральними бюро Інтерполу та правоохоронними органами, що є учасниками конкретного проекту.

Відповідно до Закону України «Про протидію торгівлі людьми», особа, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, подає за місцем перебування до місцевої державної адміністрації заяву про встановлення статусу за формою, затвердженою Міністром соціальної політики України.

Іноземець або особа без громадянства, що не володіє українською або російською мовами, заповнює заяву з перекладачем. Для встановлення статусу дитині, яка постраждала від торгівлі людьми, заява подається до місцевої держадміністрації її законним представником або особою, якій стало відомо про таку дитину.

Посадова особа протягом трьох робочих днів із дати подання заяви проводить співбесіду з особою, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, та заповнює опитувальний лист, намагаючись запобігти повторній віктимізації та психологічному травмуванню особи.

Статус надається строком до двох років та може бути продовжений за рішенням Міністерства соціальної політики не більше як на один рік.

Порядок встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 23.05.2013 № 417. Форми всіх документів, що необхідні для встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, затверджені наказом Міністерства соціальної політики України від 18.06.2012 № 366.

Базовими міжнародними правовими актами щодо надання міжнародної правової допомоги в кримінальному провадженні, зокрема щодо згаданої категорії кримінальних проваджень є:

- Загальна декларація прав людини (1948 р.);
- Європейська конвенція по захист людини і основних свобод (1950 р.);
- Віденська конвенція про право міжнародних договорів (1969 р.);
- Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах (1959 р.);
- Європейська конвенція про видачу правопорушників (1957 р.);
- Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах (1972 р.);
- Конвенція про правову допомогу і правові відносини цивільних, сімейних та кримінальних справах (1993 р.).

До основних документів щодо міжнародного співробітництва у сфері протидії торгівлі людьми належать:

- Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює цю Конвенцію (дата ратифікації Верховною Радою України – 04.02.2004; дата набуття чинності для України – 21.05.2004);

- Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми 2005 р. (дата ратифікації Верховною Радою України – 21.09.2010, дата набуття чинності для України – 01.03.2011);

- Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії, ратифікований Законом України від 03.04.2003;

- Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011;

- Закон України «Про соціальні послуги» від 19.06.2003;

- Кримінальний кодекс України, прийнятий 05.04.2001;

- Кодекс України про адміністративні правопорушення, прийнятий 07.12.1984;

- Цивільний кодекс України, прийнятий 05.04.2001;

- Постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.2012 № 29 «Про національного координатора у сфері протидії торгівлі людьми»;

- Постанова Кабінету Міністрів України від 18.04.2012 № 303 «Про затвердження Положення про створення та функціонування Єдиного державного реєстру злочинів торгівлі людьми»;

- Постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2012 № 417 «Про затвердження Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми»;

- Наказ Міністерства соціальної політики України від 18.06.2012 № 366 «Про затвердження форм заяв про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, журналу реєстрації заяв осіб, які мають намір отримати статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, розписки про нерозголошення відомостей, облікової картки особи, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, журналу

реєстрації видачі довідок про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми»;

– Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2012 № 783 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми»;

– Наказ Міністерства соціальної політики України від 14.09.2012 № 578 «Про затвердження форм оцінки потреб особи, яка постраждала від торгівлі людьми; плану реабілітації особи, яка постраждала внаслідок торгівлі людьми; обліку осіб, які постраждали від торгівлі людьми; звіту щодо осіб, які постраждали від торгівлі людьми»;

– Наказ Міністерства соціальної політики України від 19.07.2013 № 432 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми»;

– Наказ Міністерства соціальної політики України від 30.07.2013 № 458 «Про затвердження стандартів надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми»;

– Постанова Кабінету Міністрів України від 25.07.2012 № 660 «Про затвердження Порядку виплати одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми»;

– Наказ Міністерства соціальної політики України від 14.09.2012 № 577 «Про затвердження форми відомості про виплату одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми»;

– Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 № 111 «Про затвердження Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року»;

– Наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України від 11.01.2016 №4/5 «Про затвердження Інструкції зі збору та моніторингу статистичної інформації щодо осіб, які постраждали від торгівлі людьми»;

– Наказ Міністерства соціальної політики України від 05.03.2013 № 99 «Про затвердження форми заявки про виділення бюджетних коштів для здійснення виплати одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми».

Список використаних джерел

1. Актуальні аспекти міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ України в напрямку протидії торгівлі людьми: навч.-довід. посібник / В. І. Гаврилюк, В. І. Дубина та ін. К., 2007.; Методичні рекомендації щодо розкриття та розслідування злочину, передбаченого ст. 149 КК України «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини» / М. І. Андрієнко, В. І. Дубина та ін. К., 2009.
2. Биленчук П. Д., Еркенев С. Е., Кофанов А. В. Транснациональная преступность: состояние и трансформация: учеб. пособие. К.: Атика, 1999. 272 с.
3. Виявлення та запобігання торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації: метод. рекомендації / М. І. Андрієнко, В. І. Василичук, С. С. Чернявський та ін. К.: Кандиба Т. П., 2015. 87 с.
4. Виявлення та припинення торгівлі людьми: навч. практич. посібник / О. Л. Мельников, В. І. Дубина, М. П. Данилюк та ін. К.: Арт-бюро, 2009. 211 с.
5. Виявлення та припинення торгівлі людьми: навчально-практичний посібник / Н. М. Ахтирська та ін. К.: Конус-Ю, 2009. 212 с.
6. Виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми: метод. реком. для практич. працівн. / Л. В. Черечукіна, М. О. Яковенко; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2013. 136 с.
7. Виявлення, попередження та розслідування злочинів торгівлі людьми, вчинених із застосуванням інформаційних технологій: навчальний курс / А. Вінаков, В. Гузій, Д. Девіс, В. Дубина, М. Каліжевський, О. Манжай, В. Марков, В. Носов, О. Соловійов. К., 2017. 148 с.
8. Володимир Заросило. Міжнародне співробітництво у сфері боротьби з торгівлею людьми // Актуальні питання запобігання і протидії торгівлі людьми: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Х. 2010. С. 69.
9. Гаврилюк В. І., Дубина В. І., Данилюк М. П. Актуальні аспекти міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ України в напрямку протидії торгівлі людьми. К.: Цифра, 2007. 171 с.

10. Дубина В. І. Оперативна розробка торговців жінками з метою сексуальної експлуатації // Оперативно-розшукове запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням: матеріали круглого столу (м. Київ, 24 черв. 2015 р.). К.: Кандиба Т. П., 2015. С. 75–80. 4. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20 верес. 2011 р. № 3739-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19–20. Ст. 173.
11. Європейська конвенція про захист людини и основних свобод, прийнята 4 листопада 1950 р.
12. Загальна декларація прав людини (офіційний текст), прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р.
13. Зміни до Положення про Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Міністерства внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 23 листопада 2013 р. № 1167. URL: <http://mvs.gov.ua/mvs/coNtrol/maiN/uk/iNdex>
14. Зозуля Є. Міжнародне співробітництво у сфері протидії злочинності як історико-правове явище. URL: http://www.experts.iN.ua/baza/aNalitic/iNdex.php?ELEMENt_ID=41902
15. Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів. Затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Держкомкордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 9 січ. 1997 р. № 3/1/2/5/2/2 // Довідник працівника міліції: у 2-х кн. Кн. 2. Ч. І.: Нормативно-правові акти з питань діяльності органів внутрішніх справ / довід. видання.; відп. ред. М. В. Білоконь; упоряд. С. М. Гусаров, В. Г. Слободянюк, С. М. Калюк. К.: Видавнича компанія «Воля», 2004. С. 378–414.
16. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації проти жінок. К.; 1995.
17. Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми, із експлуатацією проституції третіми особами // Збірка матеріалів з питань боротьби з торгівлею жінками та дітьми. К., 2000. Кн. 1.
18. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, ратифікована Законом № 2530-VI (2530-17) від 21.09.2010 р. *Офіційний вісник України* від 11.03.2011 р. № 16, / № 80, 2010, ст. 2812 /, стор. 329, стаття 706, код акта 55049/2011
19. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

20. Кубов Р. Х. Актуальные проблемы международного сотрудничества по противодействию организованной преступности. *Рос. Следователь*. 2007. № 19. С. 35–38; Биленчук П. Д., Еркенов С. Е., Кофанов А. В. Транснациональная преступность: состояние и трансформация: учеб. пособие. К.: Атика, 1999. 272 с.
21. Ліпкан В. А. Тероризм і національна безпека України. К.: Знання, 2000. 184 с.
22. Ліпкан В. А. Боротьба з міжнародним тероризмом: Нормативна база. К.: КНТ, 2007. 248 с.
23. Ліпкан В. А. Боротьба з тероризмом: у визначеннях та поняттях. К.: Магістр-XXI століття, 2009. 162 с.
24. Ліпкан В. А. Основи терорології (синергетична теорія тероризму). К.: КНТ, 2006. 84 с.
25. Ліпкан В. А. та ін. Боротьба з тероризмом. К.: Знання, 2002. 254 с.
26. Ліпкан В. А., Кондратьев П. Я. Боротьба з тероризмом: теоретико-правові аспекти зарубіжного досвіду. К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2003. 20 с.
27. Международный пакт о гражданских и политических правах от 10.12.1966 г. // Международная защита прав и свобод человека; Сборник документов / сост. Г. М. Мелков. М.; Юрид. лит, 1990.
28. Методичні рекомендації з виявлення, документування та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми / О. О. Крюков, О. В. Пустова, О. В. Панчук та ін. К.: Фенікс, 2017. 160 с.
29. Методичні рекомендації щодо обміну інформацією та перенаправлення осіб, які постраждали від торгівлі людьми, між регіональними підрозділами Міністерства соціальної політики та Національної поліції України. К.: Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми Нац. поліції, 2015. 55 с.; Дубина В. І. Сучасні тенденції протидії торгівлі людьми // Актуальні питання запобігання і протидії торгівлі людьми: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 квіт. 2010 р.). Х., 2010. С. 19–21.
30. Мискін Ю. І. Генезис терміна «аналіз». Альянс наук: учений – ученому: V Междунар. науч.-практ. интернет-конференция (20 марта 2009 г.); Василюк В. І. Оперативно-розшукова профілактика злочинів у бюджетній сфері: монографія. К., 2013.
31. Міжнародне співробітництво оперативних підрозділів МВС України у сфері протидії торгівлі людьми: метод. рек. / В. А. Глуховець, В. І. Василюк, В. І. Дубина та ін. К.: Кандиба Т. П., 2015. 70 с.

32. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 7-ме вид., переробл. та допов. К.: Юридична думка, 2010. 1288 с.; Конституція України.
33. Особливості розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми: науково-методичні рекомендації / Д. В. Швець, К. Л. Бугайчук, Ю. О. Михайлова, Т. А. Пазинич, О. В. Федосова та ін.; за заг. ред. Д. В. Швеця та К. Л. Бугайчука. Х.: ХНУВС. 2017. 122 с.
34. Правові та організаційні засади взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми: монографія / В. А. Ліпкан, О. В. Кушнір / за заг. ред. В. А. Ліпкана. К.: ФОП О. С. Ліпкан, 2013. 360 с.
35. Про порядок взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серп. 2012 р. № 783. URL: [zakon№5.rada.gov.ua/Laws/show/783-2012-П](http://zakon5.rada.gov.ua/Laws/show/783-2012-П); Взаємодія оперативних підрозділів МВС України з органами досудового розслідування та іншими суб'єктами під час протидії злочинам, пов'язаним з торгівлею людьми: метод. рек. / В. А. Глуховець, В. І. Василичук, В. І. Дубина та ін. К.: Кандиба Т. П., 2015. 37 с.
36. Про результати роботи підрозділів по боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, МВС України за 2014 рік: довідка / МВС України. К., 2014.
37. Проблеми організації і тактики боротьби оперативних підрозділів ОВС України з торгівлею людьми: монографія / І. А. Грабзій, О. О. Дерев'ягін, В. В. Вінчук та ін., за заг. наук. ред. В. В. Шендрика. Х.: ХНУВС, 2015. 260 с.
38. Протидія ОВС злочинам, пов'язаними з торгівлею людьми: метод. реком. / В. І. Василичук, У. В. Рамазанова, О. В. Стрільців. К., 2014; Кримінальний кодекс України: за станом на 7 квітня 2008 р. К., 2008.
39. Протидія оперативними підрозділами боротьби з торгівлею людьми Міністерства внутрішніх справ України торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації: дис. ... на здобуття наук ступеня канд. юрид. наук Ю. С. Нагачевська.
40. Протидія торгівлі людьми: збірник нормативно-правових актів. К., 2016. 196 с.
41. Протидія торгівлі людьми: збірник нормативно-правових актів. К., 2019. 196 с.
42. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності,

прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. *Урядовий кур'єр*. 2000, № 46.

43. Расследование торговли людьми: методика, тактика, специальные познания: учеб. пособие / под ред. канд. юрид. наук С. Ю. Журавлева. М.: Юрлитинформ, 2010. 296 с.
44. Філашкін В. С. Протидія торгівлі людьми на міжнародному рівні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2011. № 24. С. 237–242.
45. Хавронюк М. І. Торгівля людьми (коментар до ст. 124-1 КК) // Збірка матеріалів з питань боротьби з торгівлею жінками та дітьми. К., 2000. Кн. 2. С. 277–291.
46. Черноус Ю. М. Поняття міжнародного співробітництва у діяльності з розслідування злочинів. *Наук. вісник КНУВС*. 2010. № 3 (70). С. 271–278.

**Баб'як А. В., Дмитрик Ю. І., Захаров В. П.,
Ільницький В. Я., Кондратюк О. В., Мовчан А. В.,
Молотов С. О., Сидорук І. І., Федчак І. А.**

**Запобігання підрозділами БЗПТЛ
Національної поліції України
торгівлі жінками
з метою сексуальної експлуатації**

Методичні рекомендації

Редагування *Галина Ялечко*

Макетування *Галина Шушняк*

Друк *Іван Хоминець*

Підписано до друку 02.12.2019.

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 5,35.

Тираж 100 прим. Зам № 117-19.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.